

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Vybraná díla Ivana Klicpery

Diplomová práce

Autor:	Bc. Anna Šorejsová
Studijní program:	N7 504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura Učitelství pro střední školy – výtvarná výchova
Vedoucí práce:	doc. PaedDr. Božena Plánská, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....
Podpis autora práce

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí diplomové práce doc. PaedDr. Boženě Plánské, CSc. za její cenné rady, připomínky a celkovou pomoc při zpracování práce.

Zadání diplomové práce

Autor: Anna Šorejsová
Studium: P15P0367
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - výtvarná výchova

Název diplomové práce: Vybraná díla Ivana Klicpery

Název diplomové práce AJ: Selected works by Ivan Klicpera

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se věnuje vybraným literárním dílům Ivana Klicpery, s ohledem na jejich žánrové charakteristiky a v rámci příslušných kontextů.

FORST Vladimír a kol. Realismus a modernost: proměny v české próze 19. století. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, 163 s. HAMAN, Aleš. Česká literatura 19. století a evropský kontext. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999, 182 s. ISBN 80-7082-548-0. HAMAN, Aleš, Dalibor TUREČEK a kol. Český a slovenský literární parnasismus: synopticko-pulzační model kulturního jevu. Vydání první. Brno: Host, 2015, 426 stran. ISBN 978-80-7491-255-9. HAMAN, Aleš. Kontexty a konfrontace. Praha: ARSCI, 2010, 454 s. ISBN 978-80-7420-005-2. HAMAN, Aleš. Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007, 370 s. ISBN 978-80-86078-71-7. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Český román sklonku 19. století. 1. vyd. Praha: Academia, 1967, 206 s. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Stoletou alejí: o české próze minulého věku. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985, 292 s. MÁCHAL, Jan. O českém románu novodobém. 2. změn. a dopl. vyd. Praha: J. Springer, 1930, 238 s. MOCNÁ, Dagmar. Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1996, 240 s. ISBN 80-7185-075-6. MOCNÁ, Dagmar, Josef PETERKA a kol. Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-x. MOCNÁ, Dagmar. Případ Kondelík: (epizoda z estetiky každodennosti). Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 309 s. ISBN 80-246-0312-8. NOVÁK, Arne. Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. 4. přepr. a rozš. vy. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s. ISBN 80-710-8105-1. POHORSKÝ, Miloš a kol. Dějiny české literatury. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 631 s. ŠIDÁK, Pavel. Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina. Vyd. 1. Praha: Akropolis, 2013, 325 s. ISBN 978-80-7470-040-8. TUREČEK, Dalibor. České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, 342 s. ISBN 978-80-7294-733-1.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Božena Plánská, CSc.

Oponent: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 1.12.2015

Anotace

ŠOREJSOVÁ, Anna. *Vybraná díla Ivana Klicpery*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta univerzity Hradec Králové, 2017, 58 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se věnuje vybraným literárním dílům Ivana Klicpery, s ohledem na jejich žánrové charakteristiky a v rámci příslušných kontextů. Předmětem zájmu jsou knižně vydané romány *Jindra*, *Čeští vyhnanci* a *Bitva u Lipan*. Práci tvoří také pojednání o přijetí Klicperova díla za jeho života i po něm.

Klíčová slova: Ivan Klicpera, dívčí román, historický román

Annotation

ŠOREJSOVÁ, Anna. *Selected works by Ivan Klicpera*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2017, 58 pp. Diploma Dissertation.

This thesis deals with selected works by Ivan Klicpera considering their genre characteristics and within their respective contexts. The object of interest are as a book published novels *Jindra*, *Čeští vyhnanci* and *Bitva u Lipan*. The thesis is also created by treatise of acceptance Klicpera's works during and beyond his life.

Keywords: Ivan Klicpera, novel for girls, historical novel

Obsah

Úvod.....	1
1 Dosavadní recepce díla Ivana Klicpery	3
2 Jindra.....	10
2.1 Žánrové vymezení knihy.....	10
2.1.1 Dívčí román	11
2.1.2 Znaký dívčího románu v Jindře.....	17
2.1.3 Srovnání knih Jindra a Svěhlavička	21
2.2 Jindra jako dívčí román?	24
2.3 Jiná zpracování Jindry.....	27
3 Klicperovy historické romány	29
3.1 Historický román.....	29
3.2 Čeští vyhnanci	33
3.2.1 Dějová linka.....	34
3.2.2 Postavy a jejich role v příběhu	35
3.2.3 Vlastenectví a výchovná funkce románu.....	37
3.3 Bitva u Lipan.....	39
3.4 Václav Beneš Třebízský a doba pobělohorská.....	41
3.4.1 Trnová koruna a Čeští vyhnanci.....	42
4 Průměrná literatura	46
Závěr	49
Seznam použité literatury	52
Primární literatura	52
Sekundární literatura	53

Úvod

Ve druhé polovině 19. století psal prózu spisovatel, jehož jméno v dnešní době téměř nikomu nic neřekne, Ivan Klicpera. Za života a ještě několik desetiletí po jeho smrti byla jeho tvorba velice oblíbená a čtená nejširším okruhem lidí. Diplomová práce se bude zabývat několika vybranými díly tohoto spisovatele.

Ivan Klicpera byl synem významného českého dramatika Václava Klimenta Klicpery. Ačkoli vystudoval práva, lákala ho dráha spisovatele. Hojně přispíval do časopisu Světozor, Slavie, Lumír, Paleček a mnoha dalších, méně známých periodik. Právnícké činnosti se nemohl věnovat dlouho, protože ho postihla plicní nemoc, kterou trpěl již dříve. Od té doby ho musela živit matka a Ivan Klicpera se začal více věnovat literatuře. Zemřel v 36 letech a je pochován se svým otcem na Olšanských hřbitovech.¹

Ivan Klicpera psal svá díla v 70. a 80. letech 19. století. Ve své době to byl velice oblíbený autor, který se proslavil zejména románem *Jindra*. Mnoha čtenářům však utkvěl v paměti také díky povídkám a novelám, které psal do časopisů na pokračování (*Suplentova sázka*, *Na pile*, *Srdce v poutech*, *V podvečer u myslivny* apod.). Tato dílka menšího rozsahu byla knižně vydána souborně až po jeho smrti. Za svého života se dočkal ještě knižního vydání dvou historických románů – *Čeští vyhnanci* a *Bitva u Lipan*. Popularita zmíněných dvou knih neměla tak dlouhého trvání jako u *Jindry*. Kromě beletrie sepsal také životopis s názvem *Václav Kliment Klicpera – Nástin životopisný*, který věnoval svému otci.

Diplomová práce je rozdělena do tří hlavních částí. První oddíl se zabývá recepcí díla Ivana Klicpery – jak bylo přijímáno za jeho života, ve 20. století a jak ho vnímá soudobý čtenář. Ve druhé části se zaměříme na Klicperův nejznámější román *Jindra*. Dílo se pokusíme zařadit žánrově. Kniha byla totiž po autorově smrti často vydávána jako dívčí román. Také v dnešní době bývá řazena mezi díla červené knihovny, v roce 1992 byla dokonce vydána v edici Růžová knihovna. Bude nás tedy zajímat, zda je toto dílo opravdu zařaditelné k žánru dívčí literatury, proč ano, proč ne, případně do jaké jiné oblasti ho můžeme zařadit. *Jindra* bude také srovnávána s (téměř o 10 let mladší) *Svéhlavičkou* od Elišky Krásnohorské, která bývá považována za první dívčí román na našem území.

¹ Ivan Klicpera. In: *Kultura Hradec: Géčko* [online]. Web studio Omega Czech [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <http://www.kultura-hradec.cz/akce/article/1887-ivan-klicpera/1-novinky>

Poslední část práce bude zaměřena na Klicperovy historické romány, zejména na *České vyhnance*. Krátce zmíníme také *Bitvu u Lipan*. Protože byl Klicpera za svého života stavěn v rámci historické tvorby na úroveň Václava Beneše Třebízského, pokusíme se porovnat některé z jeho děl s jedním z Klicperových historických románů.

Cílem diplomové práce je zařazení tvorby Ivana Klicpery do určitého okruhu spisovatelů, kteří tvořili ve stejné době. Rozborem jeho díla budeme také zjišťovat, proč byl za svého života tak populární a jak je možné, že jeho sláva postupem času upadala. Na základě zjištění, že dnes se jedná o autora téměř neznámého, budeme uvažovat o tom, zda lze jeho tvorbu vůbec zařadit do umělecké literatury, beletrie.

1 Dosavadní recepce díla Ivana Klicpery

Ivan Klicpera je autor, který postupem času upadá v zapomnění. Poslední vydání jeho knihy *Jindra* je známé z roku 1992. Ostatní díla byla vydávána maximálně do 1. poloviny 20. století. Navzdory tomu byl ve své době velice oblíbeným spisovatelem, jehož knihy četly široké vrstvy společnosti. I přes tak krátký čas, který měl na psaní, vytvořil množství povídek, novel a románů, které znala spousta čtenářů, zejména žen.

Klicperovo dílo vycházelo převážně časopisecky. Objevuje se v románových listech *Slavia* vydávaných v Praze A. Hynkem jako zábavný časopis², v *Palečku*, *Budivoji*, ale také ve významných periodikách jako je *Lumír* a *Světobzor*. Knižního zpracování se za Klicperova života dočkaly pouze romány *Jindra*, *Bitva u Lipan* a *Čeští vyhnanci*. Tyto knihy vycházely v Matici lidu. Povídky a novely vyšly několik let po autorově smrti v souborných vydáních. Tato kapitola se bude věnovat přijetí Klicperova díla od období jeho aktivní tvorby až po současnost.

Jednou z klíčových knih, které budou podrobeny rozboru v této práci, je *Jindra*. Celkově je jí také v literárních kruzích věnováno nejvíce pozornosti.

Jindra se stala nejoblíbenější Klicperovou knihou. Svědčí o tom také její četné dramatizace a operetní zpracování. Jako divadelní hra se hrála například ve Švandově divadle v Praze (1917)³. Známe jsou také její divadelní verze upravené Karlou Lužanskou (jedna hra o 3 dějstvích, druhá o 4 dějstvích), které byly často hrány zejména ochotnickými divadly.⁴

Existují také tři filmové verze, které vznikly krátce po sobě. V roce 1919 natočil němou verzi filmu *Jindra* Oldřich Kmínek. O pět let později vychází jako němý film také *Jindra, hraběnka Ostrovínová* Václava Kubásky. Karel Lamač ztvárnil knihu v ozvučené verzi roku 1933 s Jarmilou Lhotovou a Theodorem Pištěkem v hlavní roli.⁵

² Literatura a umění. *Našinec*. Praha: A. Hynek, 1877, 9.(6), str. 3.

³ MOCNÁ, Dagmar. Ivan Klicpera. In: FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, s. 712. ISBN 80-200-0469-6.

⁴ NĚMEC, Jiří a kol. *Databáze českého amatérského divadla* [online]. [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: www.amaterskedivadlo.cz

⁵ ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze [online]. POMO Media Group s.r.o., c2001-2016 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>

Přesto tuto velkou popularitu se objevují i ne příliš pochvalné názory na *Jindru*. V Literárních listech⁶ se setkáváme s recenzí druhého vydání této knihy. Autor zde zmiňuje kvality díla, mezi které patří např. přiblížení se tématem soudobému čtenáři. Naopak mu vadí nedostatečné propracování psychologie postav. V souvislosti s tím zmiňuje povídku *Z umělcova života*, která podle něj umělecky převyšuje *Jindru* a zasloužila by si knižní vydání. „*Ze spisů Klicperových zasloužila by zvláštního vydání pro svou ušlechtilou tendenci ještě novella „Z umělcova života“ (vyd. ve Světozoru 1874), v nejedné příčině i nad Jindru vynikající.*“⁷ Na druhé vydání upozorňuje také časopis *Blahověst*: „*Povídka tato zamlouvá se nám svým výborným obsahem a překrásnou formou svou.*“⁸

O Ivanu Klicperovi a jeho tvorbě se krátce zmiňuje také Ottův slovník naučný. Autor je zde (stejně jako ve většině publikací) uveden pouze jako syn známého spisovatele Václava Klimenta Klicpery.⁹ Z toho je tedy patrné, že přes svou popularitu nedosáhl takové velikosti jako jeho otec. Zde se setkáme s tvrzením, že v důsledku dlouhé nemoci byl Klicperovi skryt veřejný život, takže jeho tvorba vyznívá vedle dobového pokroku spíše naivně, než aby byla „pravdivým obrazem života“. „*A právě tento romantický idealismus a sentimentálnost učinily K. velmi oblíbeným aspoň v některých kruzích čtenářstva.*“¹⁰ Těmito kruhy čtenářstva je myšlen zejména venkovský lid, který si Klicperu zamiloval.

To, že byl Ivan Klicpera ve své době velice oblíbeným autorem, dokazují také vzpomínky na spisovatele v době jeho úmrtí. Klicpera je vzhledem ke svému dlouhému boji s nemocí, během kterého zvládal napsat svá nejznámější díla, považován mnohdy až za hrdinu českého národa. Časopis *Paleček* vzpomíná na svého přispěvatele dokonce oslavnou básní, kterou napsal Ladislav Arietto.

⁶ NOVÁK, Jan V. Posudky a úvahy. *Literární listy*. Brno: Fr. Dlouhý, 1890, **11**.(15), 261 - 263.

⁷ NOVÁK, Jan V. Posudky a úvahy. *Literární listy*. Brno: Fr. Dlouhý, 1890, **11**.(15), 263.

⁸ *Blahověst: Hlasy katolické*. Praha, 1890, **40**.(13), str. 207

⁹ Ivan Klicpera. In: Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí 14. díl* [online]. Praha: J. Otto, 1899, s. 372 [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/otto.html>

¹⁰ Ivan Klicpera. In: Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí 14. díl* [online]. Praha: J. Otto, 1899, s. 372 [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/otto.html>

„Proč, bože, nadýchal v květ jeho žití mráz,
kdy čísi bolestí on dopíjel už na dno,
i doufal: život teď že dá mu květ svých krás
a lahody, ne více bídu, chmurné chladno –
že bude též mu snáz! - -¹¹

Také časopis Květy zmiňuje odchod Ivana Klicpery, který byl „bojovník věci české, spisovatel pilný a dobrý, povaha neobyčejně ušlechtilá a ryzí.“¹² V Lumíru je o něm zmínka coby o českém novelistovi, který proslul zejména díly *Bitva u Lipan* a *Čeští vyhnanci*. „V něm vtělen byl ještě celý ten zápal, celá ta prostosrdečnost a naděje v budoucnost lepší, která sílila první buditele českého písemnictví a českého národa.“¹³

V periodiku Ruch hovoří redakce o velké ztrátě pro český národ v době úmrtí Ivana Klicpery. S tímto spisovatelem „odešlo mnoho pěkných nadějí.[...] Česká beletristika mohla v něm mít jednoho z předních zástupců; té se věnoval s největší opravdovostí.“¹⁴ V článku je zmíněno, že jeho historická díla dokazují spisovatelský talent, který bohužel kvůli předčasnému úmrtí nebude dál rozvíjen. Klicpera byl podle slov redakce Ruchu člověkem, který se svou prací zasloužil o věc národní.

Príspevkem v časopisu Ruch se pomalu přesouváme k dalšímu zaměření Klicperova díla. Z tvůrčího období můžeme nalézt také texty, které se věnují kritice tvorby historické, jako jsou *Čeští vyhnanci* a *Bitva u Lipan*. Krátce po vydání *Českých vyhnanců* vychází v časopise Koleda článek, který knihu vřele doporučuje. „Již jméno spisovatele, jenž v oboru svém chvalného dochází uznání, jest dostatečnou zárukou k odporučení jmenovaného spisu. V poutavém ději zrači se pravý cit a tendence ta nejušlechtlejší: láska k vlasti.“¹⁵ Opět zde vidíme kladné hodnocení Klicperova vlastenectví, které se objevuje nejen v *Jindře*, ale i v dílech historických. Zároveň je patrné, že autor se již kladně proslavil svými předchozími díly, takže se ho Polabský nebojí doporučit. O rok později nalézáme v tom samém periodiku jiný pohled na tuto prózu. H. Babička¹⁶ se v 7. čísle třetího ročníku Koledy

¹¹ Paleček. Praha: Edv. Grégra, 1881, 9.(9), str. 1

¹² Květy: Listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy. Praha: Edv. Grégra, 1881, 3.(3), str. 384

¹³ Lumír. Praha, 1881, 9.(5), str. 80

¹⁴ Ruch: Časopis pro zábavu a poučení. Praha, 1881, 3.(6), str. 80

¹⁵ POLABSKÝ, Arnošt V. Rozhledy literární. Koleda: Čtení pro náš lid. Olomouc, 1878, 3.(12), s. 199.

¹⁶ BABIČKA, H. Literatura. Koleda: List belletristický. Olomouc, 1879, 4.(7), s. 111 - 112.

zabývá tím, co by měl historický román přinášet, čím by se měl vyznačovat. Za nejlepšího soudobého autora historické prózy považuje Václava Beneše Třebízského. K němu potom přirovnává tvorbu Ivana Klicpery, která podle něho stojí daleko za Třebízským. Po mnoha textech, které vyzdvihovaly přednosti Klicperova díla a jen letmo naznačovaly některé nedostatky, se nyní setkáváme s výrazně negativní kritikou. Podle Babičky patří *Čeští vyhnanci* a *Bitva u Lipan* do „nejslabší třídy novellistiky historické“. Knihám vytýká nejen nedostatečné zachycení historických událostí (historie tvoří pouze pozadí pro jiné děje), ale také minimální estetickou hodnotu. Poprvé zde autor kritiky zmiňuje také šablonovitost milostného příběhu, nedostatečné rozvíjení děje a postav (jejich cítění, povah, myšlení). Za zmínku stojí také Babičkovu pozornost na nedostatky řeči a vypravování. „*V povídkách Klicperových mluví všichni stejně, nešikovně rétoricky, ať již jsou to prostí chlapi nebo vůdci, preláti a páni. A to řečí takovou, že některými větami div se čtenář nezalkne, a třeba slova znova si seřad'ovati, aby jim člověk rozuměl.*“¹⁷

Na předchozím textu je vidět, že se autor Klicperovým dílem zabýval více do hloubky a neřešil pouze jeho chvályhodnou stránku vlasteneckou. Také V. V. Zelený¹⁸ v roce 1881 v časopise *Osvěta* zmiňuje nejen „blahodárné působení Klicperových prací“, které „osvěžovaly chabnoucí vlastenectví a ušlechťovaly také prostého čtenáře“¹⁹, ale také skutečnost, že tato díla našla své uplatnění spíše mezi venkovským lidem než u vzdělaných kritických čtenářů. Podle Zeleného tak smrtí Klicpery vymřelo jméno oblíbeného spisovatele „v literatuře naší památné“. Tento výrok se s přibývajícím dobou stále více potvrzuje.

Dobovou recepci díla uzavřeme textem od Elišky Krásnohorské²⁰, který je věnovaný také Klicperově historické tvorbě. Jedná se o recenzi, která vyšla v časopise *Osvěta* u příležitosti vydání Klicperových knih v Matici lidu. Krásnohorská zde (na rozdíl od H. Babičky) vyzdvihuje umělecké kvality románu *Čeští vyhnanci*, který naopak vyniká nad *Bitvu u Lipan*. Druhý jmenovaný román podle ní nedokázal „silou básnickou“ vyobrazit velké postavy husitských hrdinů,

¹⁷ BABIČKA, H. Literatura. *Koleda: List belletristický*. Olomouc, 1879, 4.(7), s. 112.

¹⁸ ZELENÝ, V. V. Čerstvé rovy. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Fr. Šimáček, 1881, 5.(4), s. 360 - 363.

¹⁹ ZELENÝ, V. V. Čerstvé rovy. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Fr. Šimáček, 1881, 5.(4), s. 362.

²⁰ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Nové písemnictví - román a povídka. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Fr. Šimáček, 1879, 3.(3), s. 253.

zejména Prokopa Holého. To však není překážkou, aby se kniha rozšířila jako zábavné čtení pro lid. Ačkoli Krásnohorská chválí dílo *Čeští vyhnanci*, přesto Klicperovi u obou historických románů vytýká zdlouhavá líčení i rozhovory postav. „V tom ohledě žádáme na každý způsob od spisovatele více pečlivosti.“²¹

Tolik k dobovému přijetí Klicperova díla a celkově jeho osobnosti jakožto spisovatele. Již bylo uvedeno, že kniha *Jindra* se dočkala velkého množství pozdějších vydání. Právě z jejich doslovů můžeme vyčíst další náhledy na Klicperovo dílo.

V roce 1903 upravil a vydal knihu *Jindra* J. V. Malý, který ji také opatřil doslovem. Podle něj v sobě nesou díla Ivana Klicpery „*ráz vroucí a nadšený; i není tudíž divu, že docházely jmenovitě u čtenářek a studentstva vřelého přijetí, a to, zdá se, bylo Klicperovi účelem.*“ Malý zde zmiňuje život I. Klicpery, krátce se vyjadřuje i k jeho dílu. Z jeho slov nevyčteme přímou kritiku. Pouze upozorňuje na to, že účelem knih, jako je například *Jindra*, bylo budit v lidech nadšené vlastenectví a povznášet lid k ideálům.²²

Roku 1919 vyšlo další vydání *Jindry*, které upravil J. S. Tábořský. V předmluvě, kterou ke knize Tábořský napsal je kromě Klicperova životopisu uveden i náhled na jeho tvorbu. Podle něj jsou práce Ivana Klicpery psané s nadšením a vroucností. To ale nestačí. Knihy nejsou literárně dostatečně propracované, což je nejvíce vidět u jeho díla historického. „[...]nejdou hloub, než průměrné věci Třebízského, ale líbily se a stejně byly své době školou národního uvědomění a nadšení.“²³ Podle Tábořského je tedy škoda, že Klicpera zemřel tak brzy a jeho značný spisovatelský talent se nemohl rozvinout.

Nejde si nepovšimnout paralely mezi textem J. V. Malého a J. S. Tábořského. Oba dva zmiňují „nadšení a vroucnost“, se kterými bylo Klicperovo dílo psáno. Již v dobovém přijetí se setkáváme s obdivem nadšeného vlastenectví mladého spisovatele, který psal pro svůj milovaný národ. Této lásky a oddanosti si pak všímají

²¹ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Nové písemnictví - román a povídka. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Fr. Šimáček, 1879, 3.(3), s. 253.

²² MALÝ, J. V. Doslov - Ivan Klicpera. KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života*. 4. vyd. Praha: Knihtiskárna B. Stýbla, 1903, s. 318 - 319.

²³ TÁBORSKÝ, J. S. Ivan Klicpera: K novému vydání *Jindry*. KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. Pardubice: J. Otto a Růžička, 1919, 4 - 5 [cit. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://storage.lib.uchicago.edu/pres/2012/pres2012-0506.pdf>

mnozí odborníci počátku 20. století a stává se tak jedním z nejvýraznějších rysů Klicperovy tvorby.

Recepce díla Ivana Klicpery byla zatím vesměs kladná. Nalézáme pouze několik drobných výtek k málo propracované formě, či k nedostatečné osobitosti. Z dosavadních poznatků můžeme tak jeho tvorbu zařadit mezi díla ne moc velké kvality, ale značně populární.

Ve 20. letech 20. století se však setkáváme s ostrou kritikou, která z Klicpery činí autora umělecky naprosto nehodnotné literatury. V Národních listech o něm vyšel článek v rámci článku Literatura – Z dějepisné beletrie.²⁴ Miloslav Hýsek zde zmiňuje vlastenecký patos a sentimentální příběh, kterým si spisovatel získal nejširší vrstvy lidí. Tento patos a sentiment podle něj prostupuje celý příběh románu *Jindra*, „*umělecky bezcenného, kterému se pro tuto populárnost dokonce dostalo nezasloužené cti, že byl nedávno zdramatizován a hrán na pražské předměstské scéně.*“²⁵ *Jindra* ale není jediné dílo, které zde pan Hýsek kritizuje. Také historická povídka *Bitva u Lipan* je podle jeho názoru knihou, která je určena zejména nejširším vrstvám, protože nikdo jiný ji ani číst nebude. Dokonce ji považuje za odstrašující příklad, jak by historické romány neměly vypadat. „*Křísiti tyto knihy při veškeré úctě k minulosti bylo zbytečno; je-li toho potřeba, jsou tam věci lepší a cennější.*“²⁶ Je zajímavé, že s takto jednoznačným náhledem na Klicperovo dílo se setkáváme až po téměř čtyřiceti letech od spisovatelovy smrti. Do té doby jde o uznávaného autora, který si získal množství čtenářů, zejména čtenářek. Díky vlasteneckému nádechu byla *Jindra* velice populární za první světové války²⁷. Krátce po ní se objevuje tento silně kritický příspěvek.

Po první světové válce zájem o Klicperovu tvorbu upadá. V dnešní době jde o téměř neznámého autora. Dozvídáme se o něm pouze z minima odborné literatury. Krátké pojednání je mu věnováno v Lexikonu české literatury. Marie Řepková zde podobně jako J. S. Tábořský přirovnává Klicperovo historické dílo k tvorbě V. Beneše Třebízského. Také je toho názoru, že autor *Bitvy u Lipan* a *Českých vyhnanců*

²⁴ HÝSEK, Miloslav. Literatura: Z dějepisné belletrie. *Národní listy*. Praha, 1920, **60**.(119), str. 2

²⁵ HÝSEK, Miloslav. Literatura: Z dějepisné belletrie. *Národní listy*. Praha, 1920, **60**.(119), str. 2

²⁶ HÝSEK, Miloslav. Literatura: Z dějepisné belletrie. *Národní listy*. Praha, 1920, **60**.(119), str. 2

²⁷ PROCHÁZKOVÁ, Lenka. Dívčí romány na konci dlouhého devatenáctého století a genderové stereotypy v nich. In: *Počátky populární kultury v českých zemích* [online]. [cit. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://projekt.cspk.eu/wp-content/uploads/sites/2/2014/11/Genderove-konstrukty.pdf>

„nedosáhl však osobitějšího pojetí a zpracování látek.“²⁸ Ačkoli se zde snaží zachytit dějiny, pracuje hlavně s romantickými schématy. Povídky a romány Ivana Klicpery jsou milostnými příběhy, kde se kromě „naivně idealizovaných“ hrdinů objevuje sentiment a „tklivá tragičnost“. Díky své vlastenecké tendenci a poutavému příběhu získal tento autor velkou popularitu. Z tohoto příspěvku se tedy opět můžeme dozvědět o oblíbenosti spisovatele (která ale nevyplývá z kvality díla, nýbrž z vlasteneckého zaměření a sentimentu), ale neposkytuje nám bližší náhled současného odborníka na jeho dílo.

V dnešní době nalézáme knihy Ivana Klicpery pouze v nabídce antikvariátů. To, že i dnes mohou nalézt své čtenáře, se dozvídáme zejména z komentářů na internetu. Jako příklad uvedeme několik postřehů čtenářek z webových stránek Databazeknih.cz, které odkazují k nabízenému vydání *Jindry* z roku 1924.²⁹

„*Runkyna: Pěkná vlastenecká práce. V tomto vydání (1924) je opravdu archaická čeština, přesto je tento dívčí román inteligentní a čtivý.*“³⁰

„*Luccy78: Přesto si myslím, že je to poklad české literatury.*“³¹

Pokud bychom měli shrnout veškeré postřehy z článků, doslovů a příspěvků ve slovnících, mohli bychom o Klicperovi říct, že to byl nadšený, vřelý autor, zapálený pro národní otázku. Jeho dílo bylo všeobecně velmi kladně přijímáno zejména nižšími vrstvami společnosti (venkovský lid), ale zároveň našlo své příznivce i v řadách zkušenějšího čtenářstva. Na druhou stranu byla i tak oblíbenému autoru vytýkána nedostatečná propracovanost díla, přílišný sentiment a absence estetické hodnoty. Krátce po jeho smrti je lid zdrcen, že přišel o talentovaného a nadějného spisovatele, zároveň však nezůstává naděje, že by jeho jméno zůstalo v paměti české beletrie navždy. Zájem o Klicpera se udržuje na výši ještě několik desetiletí, ale potom postupně upadá. V současnosti se najde několik čtenářů, nebo spíše čtenářek díla Ivana Klicpery. Jde však spíše o odkaz četby našich babiček a prababiček.

²⁸ ŘEPKOVÁ, Marie. Ivan Klicpera. In: FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, s. 712. ISBN 80-200-0469-6.

²⁹ Databazeknih.cz: *Jindra* [online]. Impression Media s.r.o.: Národní knihovna ČR [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/knihy/jindra-42113>

³⁰ Tamtéž

³¹ Tamtéž

2 Jindra

V této části diplomové práce se budeme věnovat nejznámější knize Ivana Klicpery, *Jindra*. První vydání pochází z roku 1876, potom kniha vyšla ještě mnohokrát v různých úpravách, většinou s delším názvem *Jindra, hraběnka Ostrovínová*. Poslední známé vydání je z roku 1992, které se objevilo v rámci edice Růžová knihovna. Již zde byly zmíněny také filmové, divadelní, dokonce i operetní verze.

Pro lepší orientaci v následujícím textu bude vhodné shrnout stručně hlavní dějovou linii knihy. Jindra se vrací z Vídně na zámek Háj ke svým rodičům Jarýnovým. Setká se zde s vychovatelem svých dvou bratrů, panem Lípou, který je zapáleným vlastencem a velice schopným učitelem. Jindra ho ale již od prvního setkání nemůže vystát. Přesto se do sebe časem zamilují. Jejich lásce však není práno. Jindřin otec se dostane do finanční tísně, ze které mu může pomoci pouze hrabě Ostrovín. Nabídne se, že panu Jarýnovi pomůže, ale jen pod podmínkou, že si ho Jindra vezme za muže. Dívka mu po dlouhém rozvažování kývne, aby pomohla otci. Manželství je nešťastné a Jindra umírá. Zanechá po sobě syna. Její poslední přání je, aby se o něj po její smrti postaral Vojtěch Lípa.

2.1 Žánrové vymezení knihy

Žánrové vymezení knihy *Jindra* není jednoznačné. V některých publikacích či periodikách pro ni nalézáme označení novela nebo povídka. *Jindru* označil jako přední povídku Klicpery Dr. Jan V. Novák v *Literárních listech*³². S tímto označením se setkáváme také například v časopise *Blahověst*³³. V časopise *Květy* je *Jindra* jako žánr řazena k novele, stejně jako další podobné Klicperovy práce (*Vodolena, Na pile...*)³⁴. V současné době jsou internetové stránky antikvariátů zaplněny nabídkou různých vydání této knihy, kterou často prezentují jako dívčí román v rámci četby pro děti a mládež.³⁵ Dagmar Mocná³⁶ se o Jindře zmiňuje jako o novele, která však

³² NOVÁK, Jan V. Posudky a úvahy. *Literární listy*. Brno: Fr. Dlouhý, 1890, **11.**(15), 261.

³³ *Blahověst: Hlasy katolické*. Praha, 1890, **40.**(13), str. 207

³⁴ *Květy: Listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: Edv. Grégra, 1881, **3.**(3), str. 384

³⁵ *Databazeknih.cz: Jindra* [online]. Impression Media s.r.o.: Národní knihovna ČR [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/knihy/jindra-42113>

³⁶ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6.

v době své největší slávy (během 1. sv. války a několik let po ní) fungovala jako dívčí románek. Zároveň ale považuje Jindru za žánrově nevyhraněné dílo.

2.1.1 Dívčí román

Jak bylo zjištěno, bývá *Jindra* považována za dívčí román, někdy za předchůdce dívčího románu. V diplomové práci Bronislavy Houdkové³⁷, která se zabývá salonní novelou, nalézáme tvrzení, že *Jindra* je dokonce prvním dívčím románem na našem území. Abychom mohli tato zjištění potvrdit či vyvrátit, musíme se blíže podívat na tento, dosud ne příliš zkoumaný, žánr.

Josef Peterka uvádí ve Slovníku literární teorie, že dívčí román je „*typ románu zobrazující životní situace příznačné pro dospívající dívky a jim určený k četbě. Vzhledem k značné žánrové nevyhraněnosti se někdy hovoří jen o tzv. „dívčí četbě“*“³⁸ Dále zmiňuje hlavní znaky této četby, která je určená dívkám. Hlavní hrdinkou je dívka, objevují se zde konfliktní situace, které se váží na typické prostředí (penzionát, ples, škola, rodina, první citové vzplanutí,...). Román je často sentimentální, stereotypní, nevěrohodný, psychologicky povrchní a mravoličný, což jsou znaky typické pro brakovou literaturu. Peterka uvádí za příklad edice Červená knihovna, Modrá knihovna a některé ženské časopisy.³⁹

V Encyklopedii literárních žánrů je dívčí román definován jako „*žánr populární literatury určený dospívajícím dívkám a mající emotivním příběhem napomoci procesu jejich osobnostního zrání.*“⁴⁰ Dále je zde uvedeno, že základem je formativní funkce, které je dosaženo ztotožněním čtenářky s příběhem přibližně stejné staré hrdinky. Hlavní postavou je dívka, která se učí orientovat v mezilidských vztazích a zároveň prochází vývojem po mravní, intelektuální i citové stránce k dospělosti. Součástí procesu zrání hrdinky bývá i příběh první lásky.

³⁷ HOUDKOVÁ, Bronislava. *Salonní novela v české literatuře*. Praha, 2015. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.

³⁸ PETERKA, J.: Dívčí román. In: VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1948, s. 78.

³⁹ PETERKA, J.: Dívčí román. In: VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1948

⁴⁰ MOCNÁ, Dagmar, Dívčí román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 114.

Mirolava Genčiová uvádí ve své knize *Literatura pro děti a mládež*⁴¹ vývoj četby určené dívkám. První dívčí román, nebo také dívčí románek zasazuje až do období 2. poloviny 19. století. Autorka tento termín používá pro „zcela pokleslý žánr“ literatury. „*Dívčí románek nečerpá náměty z reálného života, (...) je holou konstrukcí, v níž mohou být pravdivé snad jen jednotlivé detaily; zobrazuje hermeticky uzavřený svět, z něhož jsou pečlivě vypreparovány všechny historické a sociální souvislosti.*“⁴² Za první dívčí román označila *Der Trotzkopf* Emmy von Rhoden a jeho českou verzi od Elišky Krásnohorské. Začínající dívčí románky ukazují vývoj dospívající dívky, která je neukázněná, rozpustilá, ale s dobrým srdcem. Tato dívka se mění v mladou dámu s dokonalým vystupováním a později v konzervativní paní domu. Důležitou roli zde hraje vzdělání, které připravuje hlavní hrdinku pro „tzv. velkou společnost“. Dívka se tomu učí v penzionátu, kde je pronásledovaná vychovatelkami. Tím román silně působí na emocionální stránku čtenářek, které mají přirozeně sklony k empatii a soucitu s druhými.

Podle Mocné⁴³ se dívčí román stává „dívčí“ variantou červené knihovny. Dívčí román je řazen do populární četby proto, že důraz je kladen na děj, nikoli na psychologii postav či estetickou funkci. Důležitou roli hraje v příběhu náhoda, která je buď šťastná, či nešťastná, ale nakonec vše stejně dospěje k dobrému konci.

Dagmar Mocná⁴⁴ uvádí jako zakladatelku dívčího románu u nás také Elišku Krásnohorskou a její *Svéhlavičku*. Knihy, které k nám v té době přicházely z ciziny (a byly inspirací českému dívčímu románu), Mocná označuje jako „kratochvilnou četbu v pravém slova smyslu“. Obsahovaly totiž jednoduché vyprávění s dojemnými pasážemi a s nádechem humoru. *Svéhlavička* Elišky Krásnohorské se však objevuje až v roce 1887, zatímco Klicperova *Jindra* vyšla již v roce 1876.

Za kořeny dívčího románu v české literatuře lze považovat výchovné povídky M. D. Rettigové, povídky Boženy Němcové, romány Karoliny Světlé a Sofie

⁴¹ Literatura psaná pro dívky. GENČIOVÁ, Mirolava. *Literatura pro děti a mládež*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 130 - 146.

⁴² Literatura psaná pro dívky. GENČIOVÁ, Mirolava. *Literatura pro děti a mládež*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 137

⁴³ MOCNÁ, Dagmar, Dívčí román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X

⁴⁴ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6.

Podlipské.⁴⁵ Jako samostatný žánr ale přichází až se *Svéhlavičkou*, společně s dalšími formami populární literatury. Do té doby se jednalo o literaturu žánrově nevyhraněnou. *Svéhlavičku* považuje za první dívčí román české literatury také Blanka Janáčková.⁴⁶

Dívčí román je žánrem, jehož čistá podoba je dodnes nejasná. Jeho podoba se v průběhu staletí měnila. Téměř po celé 20. století nebyl u nás pevně zaveden. Četla se zejména tzv. červená knihovna, nebo ženské romány. Dívčí román jako takový nebyl ještě ani plně vyvinutý. Podle Pavla Mandyse⁴⁷ přichází až v roce 1992 s novým pojetím dívčího románu Lenka Lanczová. Dnes se jedná o nejznámější autorku tohoto žánru. Její knihy jsou zaměřeny na dívky od dvanácti do dvaceti let a převládají u nich stejné dějové prvky. Dospívající dívka, která příliš nezapadá do kolektivu, se poprvé zamiluje do chlapce, který je buď starší, nebo populární a samozřejmě krásný. Spolu s ním pak zažívá první lásku. Pavel Mandys popisuje dívčí romány Lanczové jako „*banální schéma nespělé dívky, které to vyjde (...)*“⁴⁸

V dnešní době jsou dívčí romány považovány za součást literatury pro děti a mládež. Pavel Šidák⁴⁹ je s ohledem na výchovnou a vzdělávací funkci řadí mezi tzv. literaturu pro lid, kam patří také například romány pro služky. Literatura pro lid patří do prostoru nízké literatury, zejména populární.

Podle uvedených teorií a definic dívčího románu docházíme ke zjištění, že dívčí román se jako žánr dlouho vyvíjel - od *Svéhlavičky* Elišky Krásnohorské po Lenku Lanczovou, nebo Ivu Procházkovou. Pohled na tento žánr se také s dobou měnil. Počátky dívčího románu sledujeme již na konci 18. století v sentimentálním románu. Na něj navázal svými prvními romány cílenými přímo na dospívající dívky Samuel Richardson, který byl ve své době velice oblíbený. Genčiová⁵⁰ označuje počátky této tvorby jako literaturu psanou pro dívky. V polovině 19. století se

⁴⁵ MOCNÁ, Dagmar, Dívčí román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

⁴⁶ JANÁČKOVÁ, Blanka. *Přehled vývoje literatury pro děti a mládež*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009. ISBN 978-80-7414-146-1.

⁴⁷ MANDYS, Pavel. Královna dívčích knihovniček: Lenka Lanczová a jejích 42 románů. In: *Stránky Lenky Lanczové* [online]. [cit. 2017-01-05]. Dostupné z: http://www.lanczova.cz/online.php?kind=media2&ID_media=59

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-040-8.

⁵⁰ Literatura psaná pro dívky. GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 130 - 146.

vedoucí funkcí četby pro dívky stává funkce výchovná. Na počátku 20. století se k ní přidává také zábavná funkce, protože tato četba nemá za úkol pouze vychovávat, ale také bavit.⁵¹

V průběhu 20. století se žánr dále proměňoval a uzpůsoboval požadavkům čtenářek. V současnosti se dívčí román řadí také mezi literaturu pro děti a mládež, čímž se tedy odlišuje od ženských románů.

Proč se ale literatura začala dělit na četbu pro ženské čtenářky a pro muže? Dagmar Mocná⁵² uvádí, že ve chvíli, kdy se ženy naučily číst, požadovaly určitý typ četby, který by jim byl útěchou a zábavou. Ačkoli některé ženy četly také vysokou literaturu, stejně se soustřeďovaly na jiné aspekty díla než muži. „*Zatímco muži v četbě zřetelně upřednostňují poznávací aspekt a zajímají se zejména o řešení globálních existenciálních či společenských problémů, ženy kladou důraz na aspekt citový a na problematiku mezilidských vztahů.*“⁵³

Důležitou roli ve vývoji četby k dívčímu románu sehrál také příchod emancipace ve 2. polovině 19. století. Dlouhou dobu přetrvávaly v Evropě stereotypy o rozdělení role ženy a muže. Muž má zajistit rodinný příjem a účastnit se vnějších záležitostí, tedy rozhodování ohledně politiky. Naproti tomu žena je pověřena vedením domácnosti, vychovává děti, případně by se měla postarat nemohoucí členy rodiny.⁵⁴

Postupem času začal vyvstávat požadavek na vzdělání žen, které je nezbytné pro to, aby žena mohla kvalitně fungovat jako hospodyně i matka. Veškeré znalosti a dovednosti, týkající se péče o domácnost, získávaly dívky od své matky. Na počátku 19. století se v literatuře začínají objevovat spisy o vedení domácnosti a mravních zásadách žen. V druhé polovině 19. století bylo těchto knížek vydáváno stále víc (př. knihy Magdaleny Dobromily Rettigové, která také zavedla různé praktické kurzy pro dívky). Rettigová mimo jiné položila základ nové tradici, a to takové, že veškerá

⁵¹ Tamtéž

⁵² MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6.

⁵³ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6, s. 9

⁵⁴ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

literatura tohoto typu poučovala dívky kromě správného vedení domácnosti také o lásce k vlasti, národu a české řeči.⁵⁵

Lenderová dále zmiňuje vývoj vzdělání žen, které bylo zpočátku závislé na finančních možnostech rodičů. Dalším mezníkem bylo uvědomění druhé generace českých buditelů o důležitosti ženy v procesu národního obrození. „Žena měla být nejen spolupracovnicí muže, ale i první vychovatelkou nové generace Čechů, malých vlastenců.“⁵⁶ Právě důležitost vzdělání žen (ačkoli zpočátku jen zaměřené na jejich předurčenou roli), měla vliv na vznik dívčích románů. Hlavním motivem začínajících dívčích románů 2. poloviny 19. století, které k nám přicházely ze zahraničí, se stala humanita a vedle ní byl také výrazný motiv emancipace ženy. U nás byla situace trochu odlišná. V práci Lenky Procházkové najdeme zmínku o situaci českých dívčích románů v oblasti emancipace: „Ačkoli autorkami dívčích románů byly vesměs ženy zasazující se o ženskou emancipaci, v žádném z románů není hrdinkou dívka, která by se vzepřela tradičnímu údělu ženy devatenáctého století.“⁵⁷

Z předchozích odstavců vyplývá, že hlavními znaky dívčího románu (které jsou neměnné v průběhu celého jeho vývoje) jsou zejména výrazná citovost, dojemné, až sentimentální pasáže, psychologická povrchnost postav, stereotypnost a žánrová nevyhraněnost. Mnoho autorů řadí dívčí román k pokleslým žánrům brakové literatury nebo do populární literatury. Jedná se také o žánr, který je primárně určen k četbě dívkám. Důraz je kladen na děj, většinou nějakým způsobem ovlivňovaný náhodou. Příběh je jednoduchý, zobrazuje situace běžné pro dospívající dívky a také typická prostředí. Dívčí román plní funkci výchovnou a zábavnou, proto je stále tolik oblíbený. Ačkoli jsme na začátku kapitoly zmínili, že *Jindra* bývá řazena k žánru dívčího románu, nemůžeme toto tvrzení nyní potvrdit. Obecně je totiž za první román pro dívky považována *Svéhlavička* od Elišky Krásnohorské, která vyšla téměř o 10 let později než *Jindra*.

Během studia žánru dívčí román narážíme na problematiku vysokého a nízkého umění a literatury. Také znalost této oblasti nám pomůže blíže specifikovat

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999, 300 s., obr. příl. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5.

⁵⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999, 300 s., obr. příl. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5, s. 58

⁵⁷ PROCHÁZKOVÁ, Lenka. Dívčí romány na konci dlouhého devatenáctého století a genderové stereotypy v nich. In: *Počátky populární kultury v českých zemích* [online]. [cit. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://projekt.cspk.eu/wp-content/uploads/sites/2/2014/11/Genderove-konstrukty.pdf>, s.

žánrové zařazení díla *Jindra*. Samozřejmě, že v 19. století nebyla literatura takto striktně vymezena. Spisovatelé často nevěděli, zda tvoří vysoké, nebo nízké umění. Proto se na tuto oblast podíváme pohledem současného rozdělení literatury.

Označení literatury existovalo napříč staletími několik. Již od antiky známe rámec vysoké, nízké a střední literatury, který převzal také klasicismus. V době, kdy tvořil Ivan Klicpera, jsou tyto kategorie směřovány. Ještě neexistovalo ani rozdělení na literaturu uměleckou a konzumní. Během 20. století se ale kategorie literatury znovu objevují, a to v různých obměnách. Setkáváme se také s označením umělecká (vysoká), populární (střední) a braková (nízká) literatura.⁵⁸ Ve stručnosti shrneme jejich základní znaky.

V literatuře vysoké neboli umělecké, krásné, dominuje funkce estetická. Tato funkce je autonomní a nepotřebuje k sobě jiné praktické funkce. Zároveň je pro ni typické, že nestárne. Bez ohledu na dobu, ve které vznikla, je stále umělecky funkční, má nám co říct. Umělecká literatura také hledá nové výrazové možnosti, experimentuje, porušuje soudobé tendence, není čtenářsky snadná.

Podle Jana Mukařovského⁵⁹ však umělecké dílo nelze měřit pouze krásou, tedy estetickou libostí. Umělecké dílo je totiž utvářeno také hodnotami mimoestetickými, kterých je podle něj v díle vždy větší množství. Tyto hodnoty mezi sebou tvoří síť vztahů. Tyto vztahy se pak dostávají do protikladů (př. hodnoty mravní s hodnotami sociálními), které se stávají činitelem díla a nepřímo jeho estetickou hodnotou.

Oproti tomu nízká literatura neboli brak (kam bývá řazen právě dívčí román), „je orientována na dominanci jiné funkce než estetické: zábavní, rekreační či čistě emotivní [...]“⁶⁰ Střední literární proud stojí tedy logicky mezi těmito dvěma odvětvími. Jeho poetika je blízká vysoké literatuře, ale zároveň není tak vytříbená a rozhodně není estetická funkce dominantní. Vedle ní je zde zdůrazněno například výchovné zaměření.

⁵⁸ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-040-8.

⁵⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Cestami poetiky a estetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1971.

⁶⁰ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-040-8, s. 207.

V současné době dominuje podle Šidáka⁶¹ tzv. dvojrovinový model, který odlišuje literaturu vysokou (uměleckou) a nízkou (zábavní). Nejedná se však o rozdělení dobrá a špatná literatura, ale umělecká a zábavná.

2.1.2 Znaký dívčího románu v Jindře

Následující část se bude zabývat tím, zda *Jindru* Ivana Klicpery lze považovat za dívčí román, či nikoli, případně jestli toto dílo vykazuje nějaké znaky uvedeného žánru a není tedy jeho možným předchůdcem. Protože existuje několik tvrzení (která byla již uvedena dříve), že *Jindra* je dívčím románem, pokusíme se nejprve nalézt v knize znaky, které by to mohly potvrdit.

V první řadě dílo obsahuje pozvolný vývoj hlavní hrdinky z rozmarného dítěte v dospělého ženu. Toto schéma bylo typické pro mnoho dívčích románek, jejichž děj se odehrával většinou v penzionátu.⁶²

Jindra, děvče z bohaté rodiny, která se vrací z Vídně domů, je v jádru dobrá, laskavá, inteligentní, ale stále je ještě rozmazleným dítětem. Její rozmary se projevují zejména v jednání s učitelem a vychovatelem Lípou. Jindra mu již od prvního setkání nemůže přijít na jméno. V tomto ohledu je velice tvrdohlavá a nikdo ji nedokáže přesvědčit, aby se k němu začala chovat lépe. Vše přitom způsobila drobná nehoda během jejího příjezdu na zámek. Dívka při vystupování z kočáru klopýtla a než ji stačil mladý učitel zachránit před pádem, naskytl se mu pohled na její odhalenou nožku (tato pasáž byla v některých pozdějších vydáních cenzurovaná jako nemravná). Jindru také ještě více popuzovalo, že je Vojtěch Lípa v domě jejího otce velice oblíbený a ctěný. Autor popisuje zpočátku Jindru skrze mínění Lípy následovně: „(...) Jindru pak považoval ještě v přechodu z dítěte v dospělého dívku, co jedinou dceru rozmazlenou, rozmaruplnou, uvyklou nevědomky mimo rodiče celý dům tyranisovati, svéhlavou, prudkou, při tom však velikého nadání, zvláštního, hlubokého jemnocitu, se vzletem v smýšlení někdy se vysoko povznášejícím.“⁶³ Dívka dělala Lípovi samé naschvály, nevěnovala mu ani jediný milý pohled. Mladý

⁶¹ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-040-8.

⁶² MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6.

⁶³ KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan, s. 51

muž si toho byl vědom, ale přesto doufal, že se vše zlepší a dále se k ní choval přívětivě. Vrcholem Jindřina rozmaru byl ples, na kterém několikrát odmítla tanec s Vojtěchem. Ten tím byl veřejně hluboce ponížen a rozhodl se od Jarýnů odejít. Všichni z rodiny prosili Jindru, aby se Lípovi omluvila. Ačkoli její omluva nebyla v této chvíli ještě míněna zcela upřímně, již v tomto bodě vyprávění pozorujeme u ní změny k lepšímu. Hlavní proměna se odehraje potom, co Vojtěch Jindru zachrání před utonutím. Dívka si uvědomí, že je to dobrý člověk a jak moc mu křivdila. Od té doby se její chování rapidně mění. Dokonce se z ní stává (pod vedením Lípy) uvědomělá vlastenka. Vývoj Jindry je zakončen tím, že se stane matkou.

Mezi další znaky, které by mohly potvrzovat zařazení *Jindry* mezi dívčí romány, je výrazná citovost a dojemné, až sentimentální pasáže. Velmi dojemně působí scéna, kdy Lípa hrdinně vytáhne tonoucí Jindru z vody a v tu chvíli se v něm naplno probudí milostný cit. Podobnou scénu můžeme nalézt i v drobné próze Ivana Klicpery, například v *Novelle z lázní*. V tomto případě také zachrání muž tonoucí dívku, která ale skočí do vody schválně, protože ji odmítl. Ve chvíli, kdy je dívka v nebezpečí života, dostane o ni strach a uvědomí si, že v sobě lásku dlouho skrýval.

Mnohem dojemnější pasáže pak nalézáme na konci knihy. Ve chvíli, kdy přichází pan Jarýn za Lípou, aby mu předal k výchově jediného syna Jindry, se autor přímo vyžívá v sentimentu. Starý pán pohnutě vzpomíná na svou dceru, která mu zanechala před smrtí vzkaz, že vždy milovala jen Vojtěcha. Lituje, že to tenkrát nevěděl, jinak by se podle toho zařídil. „*Pan Jarýn hleděl s vřelým, srdečným soucitem k němu a po chvíli ujav Lípou za ruku, pravil truchlivě: „Milý Lípo, šlechetný, drahý příteli – těžce nás všechny stihla ruka osudu. – Co bych za to dal, kdybych tak mohl minulost nazpět posunouti [...] kdyby jenom moje Jindra žila a byla šťastná!“ kvílel dojímavě ubohý otec, a slzy zrosily osmahlé jeho tváře.*“⁶⁴

Poslední kapitoly jsou tvořeny dopisem hraběte Ostrovína Lípovi a deníkem Jindry, který si vedla po svatbě. V této části si čtenář užije snad nejvíce sentimentu a dojemných pasáží. Ať už se jedná o srdceryvnou lítost hraběte nad proviněním, kterého se dopustil na Jindře, nebo o deník nešťastné, trpící dívky.

„*Dne 11. ledna 18..., o 7. hodině z rána zesnula má milovaná, nezapomenutelná choť Jindřiška, hraběnka Ostrovínová. Skonala v mém náručí,*

⁶⁴ KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan, s. 327

krátce před posledním okamžikem mi odpustivši vše, v čem jsem jí v životě ublížil. Zápisky tyto ležely na stolku u lože jejího, a s pohledem na ně, tisknouc mi ruku a šeptajíc: „Jaroslava odevzdej Lípovi!“ vypustila čistého ducha svého.

Jaroslav hrabě Ostrovín. ⁶⁵

Celý příběh je zakončen řečí Vojtěcha Lípy, ve které horlivě mluví o svém rozhodnutí vychovat Jaroslava a o tom, že naděje a spása pro český národ stále žije.

Co se týče postav, v dívčím románu nejsou psychologicky propracované, ani se nijak nevyvíjejí (kromě hlavní hrdinky, která se z rozmarné dívky stává dámou, její povaha se ale v jádru nemění). Objevují se zde postavy, u nichž je po celou dobu jasně dané, zda jsou kladné či záporné (přičemž záporných je méně). Nyní se podíváme blíže na ostatní postavy, které dotvářejí děj.

Pan Jarýn, otec Jindry, je od začátku do konce vzorem českého vlastence a čestným mužem. Svě postavení i majetek získal poctivě vlastním přičiněním a dlouholetou prací. Jeho příběh je vyložen hned na začátku knihy. Panu Jarýnovi velice záleží na budoucnosti českého národa. Proto se angažuje v politice, ale také se snaží své dva syny i dceru vést k vlasteneckému smýšlení. Všechny přednosti své povahy dokáže také v době, kdy důsledkem nešťastné náhody přijde o majetek a je na pokraji bankrotu. Tehdy za ním přijdou členové strany, proti které bojuje, a nabídnou mu dostatečnou finanční pomoc, pokud se k nim přidá a přestane hájit zájmy české strany. Pan Jarýn samozřejmě odmítne i s tím rizikem, že bez peněz přijde o vše: *„Vy mne chcete ovšem zachrániti, pánové, ale cena zachránění toho, totiž politické mé zpronevěření se a odpadlictví od mé strany i zrazení naší věci národní – tak se ta věc vlastně nazývá – je mi příliš velká a ať dím upřímně příliš hanebná, ošemetná a snižující pro mne, a proto k návrhu vašemu nemohu přistoupiti.“*⁶⁶

Vedle tohoto hrdého a čestného muže vystupuje v díle další vlastenecky smýšlející muž. Je jím Vojtěch Lípa, učitel a vychovatel Jarýnových synů a Jindry. Jedná se o prototyp vzdělaného, svědomitého muže, který také nemá žádné chyby. Z chlapců vychová dobré vlastence. Dokonce se mu podaří i Jindru získat pro českou

⁶⁵ KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan, s. 347

⁶⁶ KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan, s. 267

stranu. Lípa je také odvážný (což dokáže během velkého požáru, kdy hrdinně zachrání Jarýnovy dokumenty i část peněz) a skromný. A aby jeho dokonalému vykreslení v románu nic nechybělo, je k tomu všemu také pohledný. Během knihy se jeho charakter také nijak nemění, ani není hlouběji propracován. V knize je jeho postava popisována následovně: *„Tento, ač v postavení zcela odvislém v domě Jarýnově, zdál se býti ovšem na první pohled poddajným, věčně stejným v tváření i chování mladíkem, pečlivým jedině o svědomité plnění úkolův i povinností vychovatelských, opatřený náležitou metodou i důkladnými vědomostmi s příznaky mladého pedanta, a přece kryl se pod první rouškou tou mocný bujarý duch, vůle nezvratná i pevná, vytrvalost železná a povaha ryzá s ideami vznešenými i velikými.“*⁶⁷

Charaktery vedlejších postav, jako je pan Jahoda, paní Jarýnová a Amálka, nejsou propracovány téměř vůbec. O paní Jarýnové se dozvídáme pouze to, že na rozdíl od svého manžela byla vychovávána po německu a také se tedy nehodlá hlásit k české národnosti. Amálka je hodné a milé děvče, které v příběhu pouze utváří první milostný trojúhelník. Je zamilovaná do Lípy, který ji ale nechce, protože miluje Jindru. Dívka je opět krásná, hodná, laskavá, má dobré srdce, ale Jindra je oproti ní vnímavější a inteligentnější.

Důležitou roli hraje v příběhu také hrabě Ostrovín. Je to muž poctivý, pohledný a schopný. Jeho jedinou vadou je, že není vlastencem. Hrabě sympatizuje s německou stranou a diví se panu Jarýnovi, že své děti nechává vychovávat po česku. Součástí románu jsou pak mnohé dialogy mezi Ostrovínem a Jarýnem, případně Lípou, které obsahují argumenty pro a proti češství. Naštěstí se tato jediná vada na charakteru hraběte podaří odstranit. Již „napravená“ Jindra ve věcech českého vzdělání dokáže svou obhajobou české země přesvědčit Ostrovína, aby se přidal na jejich stranu. Hrabě se v příběhu také stává součástí druhého milostného trojúhelníku, v jehož středu je opět Jindra a Lípa. Tentokrát je situace složitější. V době, kdy požádá Jindru, aby si ho vzala, je dívka již zamilována do mladého učitele a je pro ni těžké se ho vzdát. Nakonec se rozhodne pro Ostrovína, který slíbí jejímu otci finanční pomoc. Jeho dobrá povaha se ale ukáže v závěru knihy, když

⁶⁷ KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan, s. 13

splní poslední přání své umírající ženy, a to, aby jejich syna dala k vychování Vojtěchu Lípovi.

Jak již bylo zmíněno, postavy v tomto románu nemají nijak hlouběji propracovanou psychologii. Většina z nich má kladné vlastnosti, které jsou však líčeny pouze povrchně. Čtenář jako by sledoval jejich povahu pouze shora, aniž by pronikl do hlubin jejich charakteru a uvažování.

Dívčí román má zejména funkci výchovnou a mimo jiné i zábavnou. Co se týče *Jindry*, s jistotou můžeme říct, že výchovný aspekt je silnější než estetický. Na druhou stranu v tomto případě ale nejde pouze o snahu vychovat četbou dívky tak, aby z nich byly dámy schopné života ve společnosti. V Klicperově románu totiž silně převládá vlastenecký prvek. Celé dílo je jím prostoupeno. Již od počátečního vyprávění o osudech pana Jarýna, přes Lípovu výchovu malých chlapců, až po změnu Jindry v uvědomělou vlastenku. Kromě Jindry se vlastencem stává také hrabě Ostrovín.

Vidíme zde tedy hned několik výchovných změn – a to nejen u dívek. Autor se svým dílem nesnaží výchovně zapůsobit pouze na dívky, ale také na muže, zejména na českou šlechtu. Proto zde máme hraběte Ostrovína, který zastupuje šlechtu odvracející se od svého češství. Klicpera k ní promlouvá skrze Vojtěcha Lípu. Můžeme si toho všimnout v mnoha rozhovorech učitele s hrabětem. Jako příklad uveďme pasáž, kde hájí českou řeč. „*Nepovrhujte řečí českou, ó řečí méně vznešenou, poznejte ji, její krásy i lahody a oceniv ji, zajistě, že si ji zamilujete. Nestraňte se lidu českého co nevzdělaného, sobě nerovného, jeť to dobrý, hodný lid, hoden vaší lásky, vaší náklonnosti.*“⁶⁸

2.1.3 Srovnání knih *Jindra* a *Svéhlavička*

Díky předchozím zjištěním se dostáváme k dalšímu kroku, kterým je hledání argumentů pro to, proč bychom *Jindru* neměli zařadit mezi dívčí romány. K tomu nám pro začátek může posloužit krátké srovnání se *Svéhlavičkou* Elišky Krásnohorské, která bývá považována za první dívčí román. Podle Dagmar Mocné⁶⁹

⁶⁸ KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan

⁶⁹ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6, s. 151

je *Jindra* „rodnou sestrou *Svéhlavičky*“, ačkoli se nedá potvrdit vliv *Jindry* na o téměř deset let mladší knihu *Krásnohorské*.

Příběh *Svéhlavičky* se téměř po celou dobu odehrává v pensionátu v Ivanově Městci. Mladá Zdenka je sem poslána pro svou svéhlavost, neslušné chování a zanedbané vzdělání. Dlouho si tam nemůže zvyknout na přísný řád a kázeň, ale nakonec si zde najde mnoho přátel a zdejší vychovatelky dokážou zkrotit její zpupnost. Ze Zdenky se během pobytu stane vzdělaná mladá dáma. Po svém návratu na statek v Jasanově se musí rozhodnout mezi dvěma mladíky, kteří se o ni ucházejí. Dívka již dokáže rozpoznat, který ji chce jen pro peníze a který by si ji vzal z lásky (a právě toho si rozhodne vzít).

Podobně jako u *Jindry*, také ve *Svéhlavičce* má dominantní úlohu děj. Postavy se nijak nevyvíjejí (kromě Zdenky), autorka popisuje pouze jejich vzhled, povahu jen povrchně. Opět jsou rozděleny na dobré a špatné, přičemž záporných postav je minimum. Jedinou zápornou postavou je mladý Alfred Panoš, který si chce Zdenku vzít jen pro její majetek.

Vývoj Zdenky je podobný jako u *Jindry*. Z obou dívek se stávají dospělé ženy. Přece jen je tu však nepatrný rozdíl. Zatímco Zdenka je vychovávána tak, aby vyhovovala společenským požadavkům, *Jindra* je primárně vedena k lásce k vlasti. Sice se během knihy mění také v dospělou ženu, která se již nechová jako malé, svéhlavé dítě, ale k tomu dojde sama, skrze lásku a osobní zkušenost. Zdenka naproti tomu se změní v dámu přísnou výchovou a drilem. Také ji k tomu dovede skutečnost, že se v pensionátu srovnává s ostatními dívkami, které jsou již svými schopnostmi a dovednostmi napřed. Cítí se mezi nimi hloupá a neschopná, zvláště ve chvíli, kdy do ústavu přijde malé děvčátko *Lilinka*, která je velice upřímná a její neschopnost jí vmete přímo do očí. *Eliška Krásnohorská* tak podává dívkám zábavnou formou „návod“, jak se chovat ve společnosti a jaké by to mohlo mít důsledky, kdyby společenská pravidla nedodržovaly. Jak jsme již nastínili v úvodu k dívčímu románu, od druhé poloviny 19. století se množila vydání spisků o správném vedení domácnosti pro dívky. Knihy se snažily také vštípit dívkám lásku k vlasti. *Svéhlavička* by tedy mohla být dílem, které svým poutavým příběhem a jemným humorem vzdělává dospívající děvčata v tom, co tehdejší společnost vyžadovala.

Jindra je ale již dívka vzdělaná (byla několik let ve vídeňské škole). Její otec si však přeje, aby se vzdělávala v české historii a řeči. Opět tady vidíme výchovu

k vlastenectví. Tomu se dívka dlouho vzpouzí, ale jen proto, že je dětinsky uražená a zlobí se na vychovatele. Díky jeho dobré povaze a trpělivosti, ale také lásce, pozná, jak krásná je česká řeč a jak bohatá je česká historie. Studium se jí zalíbí a je schopná o tom přesvědčovat i samotného hraběte Ostrovína. Vlastenectví je v tomto díle mnohem důležitější, než výchova dívky k vedení domácnosti a chování ve společnosti.

Svéhlavička je podána s jemným humorem, který jí dodává na zábavnosti. Vtip Krásnohorské je nevтіravý a milý. Funkce zábavná i výchovná jsou zde tedy klíčové. Rozhodně zastíní stránku uměleckou, která není v knize plně rozvinuta. Eliška Krásnohorská skrze tento román silně působí na city svých čtenářek. Jako příklad uveďme příchod Lilinky do ústavu. Jde o malé děvčátko, které pochází ze šlechtické rodiny. Její matka je operní pěvkyní, takže pro samé cestování po světě nemá na dceru čas. Odloží ji proto do pensionátu. Již tím působí knihy na mateřské city čtenářek. Ubohá, roztomilá dívenka je opuštěná od svých rodičů. Hluboký soucit a dojetí působí pak scéna, kdy Lilinka umírá na zánět mozku. Během její nemoci si také Zdenka uvědomí svou lásku k nevlastní matce. Vše je popisováno dojemně, až sentimentálně, zejména když Liliina odmítne přijet ke smrtelné posteli své dcery, protože musí zpívat v opeře. Spisovatelka silně působí na emoce čtenářek, zejména na jejich vrozenou empatii a soucit s ostatními:

„Ne, nemohu to snést!“ lkala Zdenka tlumeně; „hraběnka může zpívati, stojí o skvělou úlohu – když její dítě zde – zpívá úlohu takovou...“ Pocítila něčí ruku na svém čele. Slečna Hodanová stála před ní, plačíc a hledíc mocně výrazným zrakem v oči její. „Zdenko, máš matku nevlastní,“ pravila jí; ale řekni, přijela by či nepřijela, kdybys ty zde takležela?“

„Přijela by!“ řekla Zdenka bledá jako smrt. V srdci jejím se cosi tvrdého zlomilo tak rázem, až to hluboce zbolelo.

Dítě hodilo ručkama a hnulo sebou. Ihned byla mladá učitelka u postýlky. A Lilinka chraplavým svým hláskem nejasně, falešně zazpívala ten divný, dětinně teskný konec písničky:

*„V hnízdečku stará se ptačátko,
pod křídlem hřeje své mlád'átko;
o mne se nestará dušička,*

ptáček ni pejsek ni kočička.“⁷⁰

Dalším, velice důležitým rozdílem mezi *Svéhlavičkou* a *Jindrou* je podtitul. Zatímco *Svéhlavička* je jasně určena k četbě dívkám jako *Příběh z pensionátu dospělým dívkám českým* (většina dívčích románů obsahovala podtitul, který přisuzuje knihu k četbě dívkám), *Jindra* obsahuje podtitul *Obraz z našeho života*.

Aleš Haman⁷¹ označil obraz ze života za žánrový typ, který rozvinula zejména Božena Němcová. Podle Hamana je jeho poetika „založená na charakteristice, oslabující dějovou linii příběhu a kladoucí důraz na portrét rázovité postavy, na její vztah k druhým a na její chování v určité situaci, osvětlující zejména její etnografické rysy.“⁷² V případě Němcové se pak tento žánr vyznačoval také funkcí morálně výchovnou. Na Klicperův román *Jindra* se ale nemůžeme dívat jako na obraz ze života v tomto slova smyslu. Haman⁷³ dále uvádí, že jednou z linií prózy 60. a 70. let 19. století je mravoličný román, který se od realistického románu liší zaměřením na morální vlastnosti postav. Autoři tohoto typu románu se snaží „spojit obraznost s aktuálními problémy současnosti a propojit obrazy postav s dobovými komentáři.“⁷⁴

2.2 Jindra jako dívčí román?

V předchozím textu jsme se snažili najít několik znaků, které by *Jindru* pomohly zařadit k žánru dívčí román. Pomocí srovnání s knihou *Svéhlavička*, která bývá považována za první dívčí román v české literatuře, jsme také odhalili množství rozdílů, jež by mohly *Jindru* z této oblasti naopak vyčleňovat.

Na základě předchozích poznatků lze dojít k závěru, že *Jindra* Ivana Klicpery není dívčím románem. Znaky, jako je výrazná citovost, oslabení psychologie postav na úkor děje, výchovná funkce, která zastiňuje funkci estetickou, nejsou

⁷⁰ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Svéhlavička: Příběh z pensionátu* [online]. Praha: Rudolf Storch, 1898 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/21223640>, s. 219

⁷¹ HAMAN, Aleš. *Kontexty a konfrontace*. Praha: ARSCI, 2010. Literární věda (ARSCI). ISBN 978-80-7420-005-2.

⁷² HAMAN, Aleš. *Kontexty a konfrontace*. Praha: ARSCI, 2010. Literární věda (ARSCI). ISBN 978-80-7420-005-2, s. 79

⁷³ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsci, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3.

⁷⁴ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsci, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3, s. 202

dostatečnými argumenty pro to, abychom dílo považovali za dívčí četbu na základě zmíněných definic.

Jindra má v sobě silnější aspekt citový a zabývá se více mezilidskými vztahy; společenské problémy, jako je vlastenectví, jsou zde sice také výrazné, ale jejich mravoličná funkce je přece jen překonána milostným příběhem Jindry a Lípy, který klade vysoké nároky na city čtenářek i tím, že skončí tragicky. Mimo jiné tragický konec také není obvyklý pro žánr dívčího románu, ten by měl končit „happy endem“ (většinou svatbou šťastně zamilovaných lidí).

Jedním z důležitých poznatků o zkoumané knize je také skutečnost, že byla napsána mužem. Většina dívčích románů na konci 19. století byla napsána ženami (ačkoli existují výjimky). Přesto však tato díla obsahují všechny náležitosti, které má dívčí román mít, a jsou primárně určeny k četbě dívkám. V případě *Jindry* je ovšem situace jiná. Na začátku kapitoly o tomto žánru bylo zmíněno, že v druhé polovině 19. století se mění pohled na ženu, jako na součást národněobrozenského procesu. Ivan Klicpera byl také horlivým vlastencem a ve své knize podává představu ženy jako vychovatelky budoucích uvědomělých vlastenců. Protože *Jindra* ale umírá a nemůže dokončit své poslání, předává své jediné dítě muži, který ji vychoval k lásce k národu a může tedy v tomto úkolu.

Zatímco dívčí román je řazen mezi brakovou literaturu, *Jindru* bychom mohli zařadit do střední (populární) literatury. Obsahuje umělecké ambice, ale zároveň mravoličný aspekt překonává funkci estetickou. V době, kdy kniha vznikla, ale takto striktně zařazena být nemohla. Dagmar Mocná⁷⁵ zmiňuje, že tehdy „*autoři často sami nevěděli, zda „dělají umění“, či zda produkují komerční četbu.*“ Jako příklad uvádí také Vlastu Pittnerovou (autorku zamilovaného románu), která se sama řadila mezi velké spisovatele své doby (Rais, Čech, Sládek) a byla velice populární.

Dalo by se říci, že podobná situace vzniká také u Klicpery. Snažil se vytvořit velké dílo, jeho tvorba byla ve své době a ještě chvíli po ní velmi populární, ale nedosáhla takových uměleckých kvalit, aby přetrvala dodnes. Snad i pro svůj emancipační nádech a procítěné vlastenectví byla tato kniha tak oblíbená zejména během první světové války. Čtenáři a zejména čtenářky se k ní obraceli s nadějí, že i žena může ovlivnit budoucnost českého národa a to tím, že mu vychová děti schopné bojovat za národ.

⁷⁵ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6, s. 34

Kolem roku 1876, kdy dílo vyšlo, tvořilo množství (dnes uznávaných) spisovatelů. Aleš Haman⁷⁶ vyčleňuje v próze 60. a 70. let 19. století dvě hlavní linie prózy. První linií je žánrová drobnokresba z prostředí venkova a maloměsta. Druhou linií tvoří tzv. mravoličný román. Vedle něj stále „*přetrvávaly i romány s vlastenecky výchovnou tendencí zasazené do prostředí měšťanských salonů nebo erbovních sídel venkovské šlechty.*“⁷⁷ Tento typ románu pracuje stále ještě s prvky „romantické syžetové konstrukce“, které využívají různé dějové zvraty, citovost, tajemství apod.⁷⁸ S romantickými prvky se v *Jindře* beze sporu také setkáváme na mnoha místech (požár, Lípa hrající na housle v letní podvečer...).

Mezi tvůrce těchto vlasteneckých děl patřili například Václav Vlček, Ferdinand Schulz a Sofie Podlipská. *Jindru* od Ivana Klicpery bychom mohli tedy zařadit spíše do skupiny těchto autorů, kteří byli ve své době také velice oblíbení, ale v dnešní době patří mezi okrajové spisovatele.

Jaroslava Janáčková⁷⁹ uvádí, že osobnosti jako Vlček a Schulz určovaly zaměření časopisu Osvěta. Tito spisovatelé se svou beletrií i publicistickou činností snažili vyvolat dojem, že „všechno české je hodnotné“. Postavy a konstrukce příběhů měly vzbuzovat důvěru v ušlechtilost některých šlechticů a statkářů. Důležité je, že autoři kolem Osvěty „*hájili tzv. ideální realismus. Rozuměli jim výchovu k národním, vlasteneckým a občanským ctnostem prostřednictvím věrohodných obrazů českého světa.*“⁸⁰

Z uvedeného je patrné, že Klicpera se sám docela dobře mohl ideově řadit k této skupině autorů – byl horlivým vlastencem, v jeho próze se vyskytují postavy české šlechty, které lze obrátit k národním snahám (hrabě Ostrovín).

⁷⁶ HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002, 236 s. ISBN 80-7040-539-2.

⁷⁷ HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002, 236 s. ISBN 80-7040-539-2, s. 152.

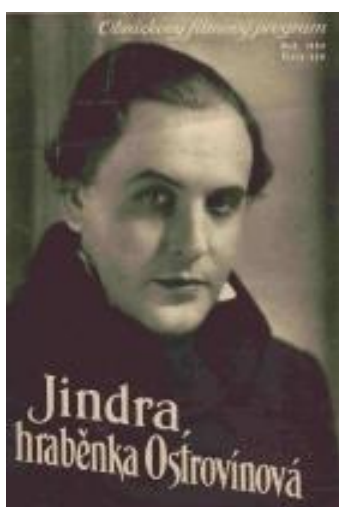
⁷⁸ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Ars, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3.

⁷⁹ LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

⁸⁰ LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 296

2.3 Jiná zpracování Jindry

Skutečnost, že *Jindra* byla velice populární knihou, dokládají mnohá filmová, divadelní, dokonce operetní zpracování. První verze filmu byla němá, a to v režii Oldřicha Kmínka v roce 1919. Rok 1924 přinesl druhý němý film pod názvem *Jindra, hraběnka Ostrovínová* režírovaný Václavem Kubáskem. Snad nejznámější je ale ozvučené zpracování Karla Lamače z roku 1933 v hlavní roli s Jarmilou Lhotovou (Obr. 1)⁸¹ a Theodorem Pištěkem⁸². Sám režisér si ve filmu také zahrál, a to v roli Vojtěcha Lípy (Obr. 2)⁸³. Všechny uvedené snímky jsou označovány jako melodrama.

Obr. 2 – Karel Lamač v roli vlastence Vojtěcha Lípy

Obr. 1 – Jarmila Lhotová v roli Jindry

Oproti knize je filmová verze z roku 1933 více sentimentální. Důraz je zde kladen na milostný příběh Jindry a jejího učitele. Téma vlastenectví není tak výrazné jako v knize, takže vyznění filmu je poměrně jiné. Herecké výkony odpovídají povrchní psychologii postav v knize. Celý film je rozvláčný, až na některé dramatické scény (záchrana Jindry apod.). Konec příběhu je v knize dlouze a dojemně a popisován v posledních dvou kapitolách. Na sentimentu mu dodává dopis hraběte Ostrovína i deníkové záznamy Jindry. Film se po celou dobu zabývá nešťastným milostným příběhem, ale závěr, který by měl působit nejdojemněji, vyplyne do ztracena. Vřelé objetí Lípy se synem jeho mrtvé lásky herci příliš nevěříme.

⁸¹ ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze [online]. POMO Media Group s.r.o., c2001-2016 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>

⁸² Tamtéž

⁸³ Filmová databáze [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/>

Filmové zpracování *Jindry* od Karla Lamače není dnes tak známé, jako jiné filmy pro pamětníky, přesto k němu nacházíme několik komentářů od diváků, kteří se v názoru na snímek vesměs shodují. Hodnotí ho jako patetický až naivní (trochu také úsměvný) film, který provází „toporné výkony herců“, ale také působivé exteriéry Průhonic.⁸⁴

Aleš Haman⁸⁵ uvádí, že pokud čtenář intuitivně zařadí čtené dílo k jinému žánru, než ke kterému ve skutečnosti patří, má to důsledky pro další průběh umělecké komunikace. V případě *Jindry* by mohlo hrát přijetí knihy jako dívčího románu roli při filmovém zpracování. Snad proto je snímek zaměřený spíše na milostný příběh a celkově vyznívá jako dojemný romantický film pro dívky.

Na počátku 20. století zpracovala *Jindru* Karla Lužanská jako drama o 4 dějstvích. Podle této předlohy se *Jindra, hraběnka Ostrovínová* hrála poměrně často v divadle, většinou pouze ochotníky (což dokazuje tvrzení, že Klicperova tvorba byla oblíbena u širokého kruhu čtenářů, zejména na venkově). V meziválečném období se *Jindra* hrála velice často ochotnickými spolky ve větších i menších městech a vesnicích. Nalézáme například informaci, že *Jindra* byla hrána pražským studentským spolkem Jana Evangelisty Purkyně. „*V době první republiky se (spolek) soustředoval hlavně na zábavné programy, leckdy velmi rozpustilé. Neobyčejnou popularitu spolku přinesla dramatizace Karly Lužanské dívčího románu I. Klicpery – Jindra – hraběnka Ostrovínová. [...] Hra se 9x opakovala a fronta na lístky stála od pokladny až na ulici.*“⁸⁶

Množství filmových zpracování, ale i odehraných divadelních představení svědčí o tom, jaké požadavky mělo publikum a čtenáři dané doby. Klicpera byl autorem, který tvořil zejména pro lid, takže se přizpůsoboval jeho přáním, podle nichž pravděpodobně psal svá díla.

⁸⁴ *Jindra, hraběnka Ostrovínová. ČSFD -Slovenská filmová databáze* [online]. POMO Media Group s.r.o., c2001-2016 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/28852-jindra-hrabenka-ostrovinova/prehled/>

⁸⁵ K obsahové analýze uměleckého díla. In: HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-721-5160-6.

⁸⁶ Soubory: Purkyně/Oharka. *Databáze českého amatérského divadla* [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=soubor&id=20495>

3 Klicperovy historické romány

V této části diplomové práce se budeme věnovat dvěma historickým románům Ivana Klicpery – *Bitvě u Lipan* a *Českým vyhnancům*. Uvedená díla byla ve své době hojně čtena (jak bylo již zmíněno v první kapitole), ovšem odborníky nejsou považována za příliš kvalitní. Jedná se spíše o četbu, která si našla své místo mezi nejširšími kruhy čtenářů. V dobových periodikách jsme objevili, že Klicpera jako autor historických románů byl stavěn po bok Václava Beneše Třebízského, ale i Aloise Jiráska. S odstupem času jméno autora *Bitvy u Lipan* z povědomí mizí, zatímco dílo Třebízského a Jiráska je známé dodnes. Na historické romány Ivana Klicpery se podíváme z hlediska žánrového, ale také ho porovnáme s vybraným dílem Václava Beneše Třebízského, které se zabývá stejným obdobím českých dějin.

3.1 Historický román

Abychom lépe porozuměli dalšímu dílu Ivana Klicpery, podíváme se blíže na žánr historického románu. Základní definici nalézáme v Encyklopedii literárních žánrů, kde je historický román popsán jako „*románová fikce o minulosti, již autor sám neprožil*.“⁸⁷ Jedná se o dílo, které je psáno jazykem autorovy přítomnosti a z ní je také minulost nazírána a aktualizována. Pohled na minulost, důkladnost studia historických pramenů apod. se liší v závislosti na autorovi, době, ale i na tematickém zaměření díla.

Podrobnější charakteristiku tohoto žánru nabízí J. Peterka ve Slovníku literární teorie. Podle něj je historický román „*žánrová forma románu, určená především hlediskem tematickým, tj. zaměřením na děje dob minulých a materiálem, jehož základ tvoří historická fakta a reálie, mající evokovat obraz daného historického období*.“⁸⁸

Podobně definuje historický román Jaroslava Janáčková, která jím rozumí „*delší epické vyprávění o časech a lidech, které autor nezná z vlastních zkušeností, ale z pramenů*.“⁸⁹ Co se týče popisu historických událostí, bývá tento žánr chápán jako „popularizace vědeckého poznání“. Historický román jakožto fikce kolísá mezi

⁸⁷ MOCNÁ, Dagmar, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, Historický román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 240

⁸⁸ PETERKA, J.: Historický román. In: VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1948, s. 136.

⁸⁹ Historický román na rozcestí. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 234

tím, co je pravdivé a tím, co si autor vymyslel. Často obsahuje kromě funkce poznávací také funkci výchovnou a estetickou. Janáčková také uvádí, že aspekty ideové a mravní mohou být v napětí s hodnotou estetickou.

Z uvedených tvrzení je patrné, že hlavním znakem, důležitým pro zařazení díla k žánru historického románu, je časový odstup autora. Spisovatel pak čerpá poznatky o vybrané době z pramenů. Dále je na něm, v jaké míře bude dílo fiktivní.

Historický román vykazuje velké množství rozmanitých variant, které jsou určovány dalšími aspekty. Blahoslav Dokoupil⁹⁰ uvádí aspekt tematický, kompoziční, aspekt „vzájemného vztahu historických faktů a autorské fikce“ a aspekt „historické konkrétnosti“.

Historický román se začal objevovat v literatuře jako samostatný literární žánr od první třetiny 19. století. V této době se prosazuje vědomí, že člověk se člověk pohybuje mezi minulostí a budoucností. V souvislosti s národními hnutími se také zvyšuje zájem o národní historii a s tím i požadavek na historickou literaturu.⁹¹ J. Rak také uvádí, že obecně byla umělecká ztvárnění historie (zejména beletrie) hodnocena jako „způsob popularizace historických poznatků a tím i národního uvědomění.“⁹²

Vladimír Svatoň⁹³ poukazuje na zaměření historického románu. Uvádí, že principy fungování společnosti v minulosti lze nejlépe vystihnout v okamžicích zrodu či zániku společenství. Častější je ale zaměření na zánik (aby mohla vzniknout nová společnost, musí zaniknout předchozí). Potřeba uchopit tyto skutečnosti způsobila zájem o náměty určité epochy. Každý národ si nalézal tu svou, která je pro něj podstatná. V českém historickém románu konce 19. a počátku 20. století se nejčastěji setkáváme se zpracováním doby husitské (Jirásek) či období okolo bitvy na Bílé hoře (Winter, Třebízský).

⁹⁰ Historický román v systému genologických kategorií. In: DOKOUPIL, Blahoslav. *Historický román 1945 - 1965*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 11 - 40.

⁹¹ MOCNÁ, Dagmar, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, Historický román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 240 – 242

⁹² RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994, 148 s. ISBN 80-85787-73-3, s. 12

⁹³ SVATOŇ, Vladimír. K epičnosti románu a problému románu historického. In: *Litteraria humanitas: Genologické studie I.* [online]. [cit. 2017-2-23]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/132268/LitterariaHumanitas_001-1991-1_31.pdf?sequence=1

V české literatuře byly počátky historického románu první poloviny 19. století spojeny zejména s povídkovou tvorbou, která se uchylovala spíše k popisu individuálních milostných a dobrodružných příběhů než k celistvému pohledu na historickou skutečnost.⁹⁴

Blahoslav Dokoupil⁹⁵ zmiňuje, že historická próza hrála v českém prostředí důležitější roli než ve velkých evropských literaturách. To je dáno především potřebou národa načerpat ze slavné historie posilu pro své emancipační úsilí.

Jaroslava Janáčková⁹⁶ uvádí, že ve druhé polovině 19. století využívají romanopisci látku z minulosti k sepsání beletrie s výrazným zaměřením estetickým, ale také beletrie tendenční, zejména vlastenecky výchovné. V této době se také zvyšuje zájem o zkoumání pramenů, klade se důraz na znalost dějinných událostí. Mnozí autoři se tak uzavírají v archivech a hledají dostatečné množství materiálů pro svoji tvorbu.

Generace májovců většinou odmítala historické látky, jejich zaměření se obracelo k přítomnosti. Až s generací ruchovsko-lumírovskou přichází zájem o minulost a snaha umělecky ji zobrazit. Aleš Haman⁹⁷ uvádí, že obrovského rozkvětu se historická beletrie dočkala mezi 70. a 90. lety 19. století. V 90. letech naopak nastává krize zájmu o historii, která souvisí s realistickými tendencemi. Zastánci realismu nevěřili tomu, že by bylo možné zobrazit historické motivy stejně autenticky, jako motivy ze současnosti. Na druhou stranu přinesl realismus změny v přístupu k historii. Autoři vnímali minulost jako zdroj poznání, díky němuž mohou pochopit význam dějin pro přítomnost.

Jaroslava Janáčková⁹⁸ v souvislosti s tím zmiňuje změnu pohledu čtenářů na historický román. Historie přestává být učitelkou a stává se z ní utěšitelka. Proto také

⁹⁴ DOKOUPIL, Blahoslav. K typologii historického románu. *Česká literatura: Časopis pro literární vědu*. Praha: Academia, 1979, 27(4), 308 - 320.

⁹⁵ Historický román v systému genologických kategorií. In: DOKOUPIL, Blahoslav. *Historický román 1945 - 1965*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 11 - 40.

⁹⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava: Funkce historického románu v české literatuře. In: *Historické vědomí v českém umění 19. století: Sborník přednášek uměnovědné konference Smetanova festivalu Plzeň 1981*. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV v Praze, 1981, s. 133 - 142.

⁹⁷ HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002, 236 s. ISBN 80-7040-539-2.

⁹⁸ LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

byl tento žánr tak oblíbený v době válek. Lidé se k němu obraceli v nejtěžších chvílích, aby ve slavných dějinách svého národa nacházeli útěchu a posilu.

Wellek a Warren upozorňují na vliv historických románů: „*Je jisté, že historické romány Waltera Scotta, Henryka Sienkiewicze a Aloise Jiráska vedly ve Skotsku, Polsku a Československu k růstu národní hrdosti a kolektivní paměti připomínající si historické události.*“⁹⁹

V oblasti zájmu o historické motivy reprezentují ruchovsko-lumírovskou generaci zejména Svatopluk Čech a Jaroslav Vrchlický svými epickými skladbami. Za prozaiky vystupuje v této generaci výrazněji Václav Beneš Třebízský, který si získal velikou oblibu svými povídkami a romány plnými velkých gest, patosu a elegického tónu. Ne nadarmo proto bývá nazýván „historizujícím elegikem“.¹⁰⁰ Haman dále uvádí, že v době nástupu realismu reprezentují historický román významní spisovatelé, jako Alois Jirásek a Zikmund Winter.

M. Lenderová¹⁰¹ píše, že během 19. století postupně slábne naléhavost výchovného poslání literatury. Rozdělení času na čas práce a odpočinku přispělo ke zrodu čtenářů, kteří nechtou pro ponaučení, ale pouze pro radost, aby si v rámci volného času odpočinuli. Čtenář se tak stával pasivním příjemcem výchovných tendencí spisovatele (který ho měl tak jako tak mnohdy v úmyslu nějakým způsobem vychovávat, formovat). Historická látka je tak velice lákavá pro tvorbu zábavné četby. Nabízí totiž čtenáři únik z každodenního života do dobrodružství minulosti.

S tím souvisí bohatá diferencovanost historického románu, který disponuje jak uměleckou, tak populární variantou. Nejproduktivnější populární četbou v období od 60. let až do konce století byla tvorba Josefa Svátka, například *Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze*.¹⁰² V tomto období vznikalo množství populárních historických románů, které splňovaly požadavky čtenářů na čtivost a poutavost příběhu.

⁹⁹ Literatura a společnost. In: WELEK René, WARREN Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996, 130 - 153. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-150-8, s. 142

¹⁰⁰ HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002, 236 s. ISBN 80-7040-539-2.

¹⁰¹ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

¹⁰² MOCNÁ, Dagmar, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, Historický román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 240 – 242

Aleš Haman¹⁰³ zmiňuje oblast literatury, kterou nazývá „akční“. Jedná se o takové odvětví literatury, které v sobě zahrnuje díla zaměřená na děj, akci a situaci vyžadující řešení. Do této oblasti řadí mimo jiné pro nás důležitou literaturu historickou (ať již uměleckou či populární). Povahu příběhu v tomto případě určuje zasazení do rámce dějinné epochy a společenských poměrů. Při určování žánru je podle Hamana důležité sledovat nejen titul (který nám sám o sobě ihned žánr neprozradí), ale zejména podtitul (ten může někdy naznačit žánrovou formu díla, jindy funguje jako poznámka naznačující fiktivnost nebo non-fiktivnost díla). V historických žánrech není důležité detailní líčení psychologie postav, důraz je kladen spíše na jejich vnější kvality. Charaktery bývají pojímány spíše jako sociální role a v popředí je jejich vnější charakteristika.

Jak již bylo zmíněno, historický román je velmi diferencovaný žánr, který obsahuje množství dalších podžánrů, typů románu. Typologie se ale u různých autorů odlišuje. V této práci se zaměříme na rozdělení D. Mocné a J. Janáčkové, které je uvedeno v Encyklopedii literárních žánrů.¹⁰⁴

Historický román je zde členěn na tři typy. Mimetický typ, který u nás zastupuje například Alois Jirásek, představuje snahu autora o věrohodnost (důležité je důkladné studium pramenů). Opakem mimetického typu je typ projekční. Zde slouží minulost „jako projekční plocha pro expozici morálních a ideových problémů a postulatů autorovy současnosti.“¹⁰⁵ Projekční typ historické beletrie bývá často tendenční a objevují se v něm monumentální kulisy dokreslující příběh. Typologii uzavírá typ atraktivizační (někdy také „kostýmní“). Minulost zde tvoří pouze jakýsi ozvlášťující rámec příběhu. Děj je dobrodružný, důležitou roli v něm hraje také láska a čest. Zasazení do historie dodává příběhu na přitažlivosti.

3.2 Čeští vyhnanci

Čeští vyhnanci jsou Klicperovým prvním románem s historickou tematikou. Knižní vydání je datováno do roku 1878. V této době byl již autor poměrně známý díky svému populárnímu románu *Jindra*. Oblibu si také získal četnými povídkami a

¹⁰³ K obsahové analýze uměleckého díla. In: HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-721-5160-6.

¹⁰⁴ MOCNÁ, Dagmar, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, Historický román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 240 - 242

¹⁰⁵ MOCNÁ, Dagmar, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, Historický román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 240

novelami publikovanými v různých periodikách. Ačkoli bylo dílo *Čeští vyhnanci* ve své době (a ještě dlouho poté) velice oblíbené, nedosahovalo podle dobových kritiků takových kvalit jako dílo Klicperových současníků. Klicperovy historické romány bývají přirovnávány k tvorbě Václava Beneše Třebízského, která je ale umělecky hodnotnější.

Knihu obsahuje podtitul *Historický obraz z třicetileté války*. V kapitole zabývající se *Jindrou* bylo již zmíněno, že Ivana Klicperu lze zařadit do skupiny autorů (Václav Vlček, Ferdinand Schulz, Sofie Podliská), kteří se pomocí „obrazů ze života“ snažili ovlivnit vlastenecké cítění čtenářů. Spisovatel ve svém úsilí vychovávat lid k národnímu uvědomění evidentně pokračuje také prostřednictvím historických děl, historických obrazů. Jak již bylo řečeno, historie byla bohatým zdrojem hrdinných činů našich předků, a tudíž také příhodným nástrojem k posilování vlastenectví. V následujícím se textu se budeme podrobněji zabývat dílem *Čeští vyhnanci* nejen z hlediska vlastenecké tematiky, ale také se ho pokusíme blíže charakterizovat žánrově.

3.2.1 Dějová linka

Román *Čeští vyhnanci* je utvářen spleťtým dějem s mnoha nečekanými zvraty. Zkusíme si ho alespoň ve stručnosti přiblížit.

Hlavní postavou příběhu je Bohuslav z Olbramovic, který se se svým strýcem Václavem z Perglasu vrací z vyhnanství do Čech. Spolu s dalšími českými pány se chystají bojovat za obnovení stavu doby předbělohorské v českých zemích. Zároveň chce pán z Perglasu dobýt zpět svůj hrad Velhartice, který nyní obývá Don Huerta. Během pobytu v Praze zachrání Bohuslav krásnou paní Marii ze spárů násilníka Karlose a zamiluje se do ní.

Hrad Velhartice se podaří dobýt. Navíc se během jeho obléhání dozvídáme, že Václav z Perglasu byl kdysi zamilovaný do Mariiny matky, ale unesl mu ji Don Huerta (otec Marie). Násilníkem, který ohrožoval Marii, byl Karlos, Huertův synovec. V podzemí hradu schoval Bohuslavův strýc velké bohatství, které teď hodlá použít na tažení proti císaři. Marie a Bohuslav se vezmou.

Mezitím se čeští pánové snaží přesvědčit hraběte z Valdštejna, aby se postavil do čela jejich vojska a bojoval proti císaři. Hrabě je ze strachu před císařem odmítne a naopak se rozhodne bojovat po jeho boku. Protestanti nemají proti tak velkému vojsku šanci, takže jsou nuceni opustit zemi.

Při útěku ze země dožene Bohuslava, Marii a Václava Don Huerta s Karlosem. Pán z Perglasu je zabit, také Karlos v boji umírá. Manželé se schovají v domě katolického kněze a od jisté smrti je zachrání hrabě Trčka, který vyžene Dona Huerta a umožní jim volný odchod do ciziny.

3.2.2 Postavy a jejich role v příběhu

Většina románových postav v době pobělohorské skutečně existovala. Autor si však většinu z nich upravil pro potřeby milostného příběhu, který tvoří hlavní osu vyprávění. Historické události pouze napomáhají rozvíjení fabule. Můžeme si zde také všimnout nenápadného rozdělení postav na ty, které výrazněji ovlivňují historické dění (jejich charakteristika ani role v příběhu není tak výrazná) a na ty, které formují milostný příběh.

V rozboru knihy *Jindra* jsme zmínili, že postavy se nevyvíjejí a jejich psychologie není nijak výrazně propracována. Navíc jsou jasně rozděleny na dobré a špatné. Klicpera používá černobílé vidění postav také ve svých historických románech. V *Českých vyhnancích* snad ani nemůžeme narazit na postavu, která by byla nějak rozporuplná.

Do skupiny kladných hrdinů rozhodně patří Bohuslav z Olbramovic. Jedná se v podstatě o hlavní postavu, která provází čtenáře dějem od začátku do konce. Otcem Bohuslava je Prokop Dvořecký, který byl spolu s dalšími pány popraven během stavovského povstání. Syn Prokopa jde v jeho šlépějích a snaží se obnovit v Čechách svobodu. Bohuslav je v díle líčen jako muž ušlechtilý, statečný a spravedlivý. Jeho kladné vlastnosti dokazuje mnoho šlechtných činů.

„Krásná, pravidelná byla mladého důstojníka tvář, jevilat' se v ní mysl přímá, mužná odvaha a pravá vojenská ráznost'. Z pod helmu splývající mu dlouhé i bohaté prsténce tmavě kaštanového vlasu, s dosti silným vousem na bradě a pod nosem, dodávaly hlavě jeho zvláštního malebného, poněkud měkkého výrazu, naproti čemuž však temnomodré jeho zraky ze zdravě zbarveného, ale vojanskou obtížnou službou do temna usedlého obličej, opravdově a plny důrazného ohně vyzíraly.“¹⁰⁶

Důležitou figurkou ve spleť hře vztahů je také Bohuslavův strýc Václav z Perglasu. Také jeho řadíme do skupiny kladných postav. Jedná se o muže, který

¹⁰⁶ KLICPERA, Ivan. *Čeští vyhnanci: Historický obraz z třicetileté války* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1878 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=15763&author=Klicpera_Ivan, s. 8

miluje svoji vlast a snaží ji spolu se svým synovcem zachránit. Zároveň bojuje o návrat na hrad Velhartice, který mu byl po bitvě na Bílé hoře vzat. Na hradě se usadil Don Huerta, který násilím obrací své poddané na katolickou víru. Klicpera se pro vznik této postavy inspiroval pověstí o Donu Huertovi, který kdysi nejspíš na tomto sídle krátce panoval. Autor tak slučuje historii s pověstí a fikcí, čímž dílo získává na čtivosti.

Bohuslav s Václavem najdou na hradě zlato, které zde nenáviděný protivník dlouho strádal. Ušlechtilí hrdinové se ho rozhodnou rozdat chudým, což se jim ale nakonec nepodaří. Také Perglas má ve Velharticích ukryt poklad. Všechni chtějí věnovat na postavení vojska proti císaři.

Poslední kladnou postavou, kterou zmíníme (ty ostatní tvoří historické pozadí a jsou jasně rozdělené na dobré – bojující za českou vlast a špatné – na straně císaře), je Marie. Dívka je obestřena tajemstvím, bojí se prozradit, kým ve skutečnosti je. Když čtenář konečně rozlouskne tento oříšek a podívá se pod jeho skořápku, zjistí, že Marie je nejen krásná, ale má také dobré srdce.

Ze stručného popisu předchozích postav vyplývá, že jejich charakteristika v knize je skutečně povrchní. Spisovatel se v ní omezil pouze na kladné vlastnosti kladných postav, které se jeví u všech stejné.

Záporné postavy stojí na straně císaře a vyznávají katolickou víru. Jsou jimi Don Huerta a jeho synovec Karlos. Oba se projevují jako násilníci a hrubiáni, kteří jsou schopni použít jakýchkoli prostředků, aby dosáhli svého.

Ačkoli příběh končí smrtí Perglase a vyhnanstvím Bohuslava a Marie, jsou záporné postavy po zásluze potrestány (Karlos je zabit a Don Huerta přijde o své zlato a je ponížen). Aby v knize nebyli všichni katolíci líčeni jako nepřátelé české země, vystupuje zde krátce postava katolického kněze, který poskytne vyhnancům úkryt před Donem Huertou. Příběh je uzavřen patetickou promluvou dojatého kněze, který se zamyšleně dívá za odcházející Marií a Bohuslavem:

„Hle, oni tam odešli z vlasti na vždy, zachovávající obětavě a statečně víru svou a přesvědčení své. Je to květ národa, jeho pýcha i chloubka. A tak tebe opustili sta a tisíce tisíců nejlepších synů tvých, nešťastná vlasti má! [...] – ty pak, svatý

Václave, vojvodo naší české země, pros za nás a nedej zahynouti ani nám, ani Čechům budoucím.“¹⁰⁷

V závěru díla je kromě smutku nad opuštěnou vlastí také prosba k svatému Václavovi. Tuto prosbu používalo ve svém díle množství vlastenecky zaměřených autorů (zejména doby národního obrození).

Zmínili jsme černobílé rozdělení postav na dobré a špatné. Jak píše J. Rak¹⁰⁸, utvářeli si Češi po dlouhou dobu stereotypní obraz sebe samých i ostatních národů, společenských vrstev a skupin. Pokud jsou tedy Němci bojovný národ, pak jsou Slované mírumilovní. Jestliže tvoří základ „českého moderního národa lidové vrstvy, musí být šlechta národu nepřátelská“ apod. Podobně tyto stereotypy fungují v tradičních obrazech historických epoch. Dalo jim vzniknout národní obrození.

Rozhodující etapou při zafixování českých historických stereotypů byl přelom 60. a 70. let. Rak zde hovoří o „národním mýtu“¹⁰⁹, který se mimo jiné projevuje i v tvorbě Václava Beneše Třebízského a Aloise Jiráska. Historické motivy společně s národními mýty přecházely také do tvorby umělců nižší úrovně (kalendářové čtení, zábavná literatura apod.). Proto jsou v Klicperově díle postavy bojující za svobodu české země čestné a statečné, naproti tomu jejich nepřátelé jsou lstiví a hrubí.

3.2.3 Vlastenectví a výchovná funkce románu

Již samotný název *Čeští vyhnanci* zní velice pateticky a naznačuje, jakým směrem se bude kniha ubírat. Čeští emigranti, kteří byli nuceni opustit milovanou vlast po bitvě na Bílé hoře, se vrací domů, aby zde obnovili původní svobodu. Celé dílo prostupuje patos, který je výrazný hned na začátku, kdy se lidé dojatě vítají s Prahou a vzpomínají na popravené pány povstání proti císaři.

„Praho, ó, Praho má! – ty svatá kolébko Čechův, ty perlo naší krásné, drahé země – já tě vidím opět!“ zajásal hlasitě v mocném, tklivém pohnutí starý pán a

¹⁰⁷ KLICPERA, Ivan. *Čeští vyhnanci: Historický obraz z třicetileté války* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1878 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=15763&author=Klicpera_Ivan, s. 192

¹⁰⁸ RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994, 148 s. ISBN 80-85787-73-3

¹⁰⁹ RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994, 148 s. ISBN 80-85787-73-3, s. 30

*rozpjál obě paže své, jakoby na rozbouřená prsa svá vřele přivinouti chtěl celé obrovské město.*¹¹⁰

Román soustřeďuje veškerou pozornost čtenáře na děj. Velice napínavý příběh plný nečekaných zvratů je jedním z důvodů, proč byla kniha ve své době tolik čtená. Nad *Českými vyhnanci* není třeba příliš přemýšlet a odhalovat nějaký skrytý smysl. Nic takového totiž dílo neobsahuje. Jeho účelem je pobavit čtenáře, poskytnout mu oporu a povzbuzení líčením hrdinských činů našich předků, kteří si toho tolik vytrpěli, a vzbudit v něm lásku k vlasti.

V části diplomové práce, která se zabývá rozbořem *Jindry*, jsme Ivana Klicperu zařadili ke skupině autorů mravoličného románu s vlasteneckou tematikou (sem patřil i V. Vlček a F. Schulz, kteří se stejně jako Klicpera věnovali také historickému románu).

Aleš Haman¹¹¹ upozorňuje na přejímání romantických syžetových konstrukcí v tomto typu románu (odhalené tajemství, odhalené příbuzenství, dějové zvraty, „náhlé citové vzněty“...). Veškerá zmiňovaná schémata nalézáme také v historickém románu *Čeští vyhnanci*. Jsou tedy typická pro autorovu tvorbu obecně. Celé dílo je prostoupeno tajemstvím a napětím. Velice napínavé je například dobývání hradu Velhartice, které začne na Silvestra krátce po půlnoci. Vyprávění má rychlý spád se spoustou nečekaných rozuzlení. Další romantickou situací je záchrana krásné paní ze spárů zlého násilníka, která se v příběhu opakuje dvakrát. Mladý muž pomůže dámě a oba se do sebe zamilují, přičemž tomu na romantičnosti dodává tajemnost dívky, která si nepřeje, aby po jejím původu mladík pátral. Schéma odhaleného příbuzenství spatřujeme v příběhu, který vypráví Václav z Perglasu. Čtenáři je odhaleno tajemství krásné paní Marie, jejíž matka byla unesena Donem Huertou, který ve skutečnosti není jen Mariiným opatrovníkem, ale otcem.

Historický román *Čeští vyhnanci* můžeme na základě výše uvedených poznatků zařadit mezi literaturu populární, literaturu pro lid. Dílo nedosahuje takových estetických kvalit, abychom ho považovali za hodnotný výtvar české historické beletrie. Rozhodně není správné stavět Klicperovu historickou tvorbu na

¹¹⁰ KLICPERA, Ivan. *Čeští vyhnanci: Historický obraz z třicetileté války* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1878 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=15763&author=Klicpera_Ivan, s. 11

¹¹¹ HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002, 236 s. ISBN 80-7040-539-2.

úroveň Václava Beneše Třebízského, případně Aloise Jiráska (ačkoli v dobovém tisku mezi nimi nebyly dělány rozdíly).

V kapitole, která se věnuje charakteristice žánru historického románu, jsme si uvedli jeho možné další členění. Román *Čeští vyhnanci* lze na základě bližšího zkoumání zařadit k tzv. atraktivizačnímu („kostýmnímu“) typu. Dílo se soustřeďuje převážně na děj, který je zasazen do historie. Ta tvoří pouze jeho pozadí, aby mu dodala na přitažlivosti a nalákala co nejvíce čtenářů. V tomto případě slouží také jako kulisa pro výchovné účely románu.

3.3 Bitva u Lipan

Druhým historickým románem, který vyšel krátce po *Českých vyhnancích* roku 1879, je *Bitva u Lipan*. Z dobové kritiky jsme se již dozvěděli, že nebyl tolik ceněný jako předchozí Klicperovo historické dílo. Uzavírá ale trojici nejznámějších románů ve své době populárního autora, takže ho alespoň krátce zmíníme.

Ivan Klicpera se v *Bitvě u Lipan* vrací do historie doby husitské. Děj se odehrává v době, kdy většina lidí již přijímá pod obojí a nenáviděný král Zikmund se snaží získat vládu nad Čechami. Podobně jako v předchozím historickém románu je příběh spleť, plný různých zvratů a intrik. Pro lepší představu se ho pokusíme stručně popsat.

Příběh začíná událostmi před bitvou u Lipan. Kališníci dlouho a bez úspěchu obléhají Plzeň. Na straně Táborů a Sirotků stojí Prokop Holý, Jan Čapek ze Sán a Prokopova schovanka Ludmila, která čeká na zasnuby s Čapkem. Proti nim vystupuje hradecký pán Menhart, jeho sestra Irena a velice zákeřná osoba, převor Mikuláš.

Děj se v první části točí kolem obléhání Plzně. Mikuláš se vetře pod jménem Vintýř do ležení Sirotků a snaží se svést Čapka na stranu katolíků a poštvat ho proti Prokopovi. V důsledku neblahých událostí, které způsobí odpor vojska proti hejtmanům a vůdci, odchází Prokop Holý i s Ludmilou do Prahy. Dívka se zde setkává s Irenou, která si ji oblíbí. Za někdejšího vůdcem kališníků přichází nejprve Mikuláš, aby ho získal na stranu katolíků, potom Čapek, který se ho snaží přesvědčit k návratu do tábora. Prokop oba odmítá.

Praha je napadena a na základě neblahých událostí pro kališníky se Prokop rozhodne svým bratrům pomoci. Panští shromáždí vojsko a chtějí se s Táboři a Sirotky střetnout v bitvě u Lipan. V předvečer bitvy se podaří Mikulášovi přesvědčit

Čapka, aby zradil Prokopa a v zítřejším boji se vzdal. V této části se čtenář také dozvídá příběh Prokopa Holého a Ludmily, která ve skutečnosti není jen jeho schovankou, ale dcerou (zde nalézáme podobnost s příběhem Marie a Dona Huerty v díle *Čeští vyhnanci*). Její matka svého muže zradila a oba opustila.

Bitva probíhá přesně podle plánu Menharta a Mikuláše. Čapek zradí kališníky a v nejhorší chvíli své vojsko odvede z bitvy. Prokop zemře. Ludmila se před smrtí dozvídá pravdu o své matce, kterou je Irena z hradeckého rodu, ale také o Čapkově zradě. Oba dva prokleje a její matka zemře žalem. Vítězná strana se raduje, že bude konečně v Čechách vládnout Řím a král Zikmund. Z davu ale vystoupí Hynek Ptáček, který za pány bojoval proto, aby v zemi zavládl mír a ne kvůli králi Zikmundovi. Zruší tedy úmluvu s Menhartem a rozhodne se vést proti němu boj ve jménu kalicha (připojí se také Jiří z Poděbrad). Tím příběh *Bitvy u Lipan* končí, ale zároveň se nabízí pokračování o dalších osudech České země.

„Ještě žije český národ, žije s vroucí láskou a vírou v kalich – a český kalich neklesne! [...] A většina bohatýrův českých opouštěla teď pana z Rožmberka i ostatní panstvo katolické a volajíc zvučně: „Sláva kalichu!“ – brala se horlivě za panem Hyncem Ptačkem z Pirkštejna a mladistvým Jiřím Poděbradským.“¹¹²

V textu, který se zabýval románem *Čeští vyhnanci*, je zmíněno, že dílo je tvořeno pouze poutavým dějem, ale neobsahuje žádný hlubší smysl. Postavy jsou líčeny povrchně, černobíle, nijak se nevyvíjejí, jednají podle udaného schématu. Historický román *Bitva u Lipan* na tom není o nic lépe. Bylo by zbytečné věnovat další kapitoly podrobnějšímu rozboru postav či dějových událostí, protože dílo dodržuje stejné schéma, jaké známe z románu *Čeští vyhnanci*. Pro doložení tohoto tvrzení se pouze podíváme na shodné rysy obou Klicperových historických děl.

Jádro děje, který je zasazený do přelomové epochy českých dějin, tvoří milostný příběh. Dva milenci se ocitají ve složité době husitských válek, takže jejich lásce není dán volný průběh. Podobně jako v díle *Čeští vyhnanci* se i v *Bitvě u Lipan* objevuje tajemný příběh z minulosti hlavní postavy, který je postupně odkrýván. V tomto případě se jedná o osobu Prokopa Holého. V důsledku vedlejších okolností se čtenář dozvídá, že Prokop je pravým otcem Ludmily, ne pouhým pěstounem. Jeho osudy jsou velice pohnuté. V jejich líčení použil spisovatel snad ještě většího patosu

¹¹² KLICPERA, Ivan. *Bitva u Lipan: Historický román* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1879 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=20369>, s.224

než v předchozím románu. Statný vojevůdce dojatě vypráví svůj příběh a vychází z něj jako čestný muž, kterému bylo velice ublíženo zlou ženou.

Několikrát bylo zmíněno schematické dělení postav na dobré a špatné. V *Bitvě u Lipan* se setkáváme s osobou, která je řazena mezi záporné postavy, ale zajímavě hýbe románovým děním. Je jí převor Mikuláš. Klicpera pro zpestření děje a zvýšení napínavosti využil figurky Mikuláše, aby stále udržoval čtenáře v napětí, jak na jeho intriky budou ostatní postavy reagovat a zda se dají svést na špatnou cestu či nikoli.

Oba romány používají historii pouze jako pozadí pro jiné děje. Ať se již osudy postav vyvíjejí jakkoli, stejně jsou obě díla zakončena nadějí. *Čeští vyhnanci* nabízí naději pro Marii a Bohuslava, aby začali nový život a pokusili se časem vrátit do země, v *Bitvě u Lipan* sice zvítězí nenáviděná strana, ale někteří členové prohlédnou její špatné úmysly a rozhodnou se bojovat proti ní za záchranu české země.

Bitva u Lipan i *Čeští vyhnanci* jsou romány, kterým se na rozdíl od *Jindry* nedostalo jiného než knižního zpracování. Přesto se v průběhu několika následujících desetiletí dočkaly dalších vydání (poslední vydání jsou z přelomu 20. a 30. let 20. století).

3.4 Václav Beneš Třebízský a doba pobělohorská

Václav Beneš Třebízský psal a vydával své historické romány ve stejné době jako Ivan Klicpera. Třebízský byl katolickým knězem, který patřil ve své době mezi nejčtenější spisovatele. Ve své historické próze se zabýval zejména obdobím husitství a dobu pobělohorskou. Jaroslava Janáčková uvádí, že pro jeho tvorbu je charakteristické, že vysoké ideály postav často troskotají, mění se pouze v „osamělé výkřiky“¹¹³

Z díla Třebízského si pro srovnání s Klicperovými historickými romány vybíráme téma doby pobělohorské. Zmíněné období se stalo námětem pro *Povídky karlštejnského havrana*, *Pobělohorské elegie* a pro román *Trnová koruna*. Blíže se podíváme na poslední uvedené dílo.

¹¹³ LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 336

3.4.1 Trnová koruna a Čeští vyhnanci

Historický román *Trnová koruna* vyšel knižně poprvé v roce 1881. Do té doby vycházel v letech 1879 a 1880 v periodiku Blahověst.¹¹⁴ První knižní vydání obsahuje také podtitul *Historický obraz z třicetileté války*. Naznačuje tedy stejné zaměření jako Klicperův román *Čeští vyhnanci*.

Dílo se pohybuje nejen v rovině historického a milostného příběhu, ale obsahuje také náboženskou symboliku. Význam děje není čtenáři podáván povrchně, jako to je u Klicperových *Českých vyhnanců*, ale můžeme v něm nalézt hlubší smysl.

Děj se odehrává mezi léty 1632 až 1634 a je zaměřen na osudy regimentu zelených lancochů, jimž velí Damián Slavík ze Staré Boleslavi. Vojáci, kteří se řadí ke staroboleslavské části lancochů mají za cíl získat zpět sošku Panny Marie, odcizenou z místního kostela. Do života Damiána vstupuje mladá a krásná dívka Andělka, o které se postupně dozvídáme, že je ztracenou dcerou již zaniklého rodu Smiřických (o jejich zánik se postaral Albrecht z Valdštejna, jehož poslední hrozbou je právě Andělka). Děj je plný složitých vztahových zápletek, utváří ho částečně také milostný trojúhelník – Andělka, Damián a Jiřinec. Pro hlavní myšlenku díla ovšem není tak důležitý, je pouze zkouškou ctnosti mladé dívky.

Celé dílo prostupuje symbol trnové koruny (napovídá o něm již samotný název). Trnová koruna v křesťanské tradici symbolizuje utrpení a mučednictví. Zelení lancoši sice zvítězí v závěrečné bitvě za císařská vojska, ale místo koruny vítězství je jim „dána“ trnová koruna. Znamená to, že císař jim sice uzná ztracenou čest, ale jde pouze o povrchní uznání za to, že za něj položili život. Tento symbol prostupuje celé dílo. Damián se během své honby za soškou Panny Marie několikrát setkává se starým mužem, který jemu i celému regimentu prorokuje trnovou korunu.

„Škoda vás, vy mladí lidé, jež rodička česká odchovala k téhle službě, pro tenhle kabátec, škoda nastokrát! Uvijíte si na hlavu divný věnec, chystáte si divný úděl sami rukama vlastníma! – Až budete vy, našich matek synové, nejvýše, až si budete chtít věnec vítězný zvednout, dáti jej na hlavu svou, ovinouti jím skráně své, popícháte se, čelo vám zčervená, oči se vám krví zalejí, hlava zatočí, nohy zachvějí –

¹¹⁴ SEDLÁČKOVÁ, Martina. *Historická próza Václava Beneše Třebízského v kontextu české literatury 19. století*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Urválková, Ph.D.

protože budete mít všichni – všichni kolem skrání koruny trnové. – Vy ubohé, nešťastné děti!“¹¹⁵

Damián pak po setkání se starcem uvažuje nad jeho slovy a přemýšlí, zda vůbec má smysl sloužit Valdštejnovi, zda bojuje za správnou věc. Úvahy ho zavedou k tomu, že jako Čech šel k zeleným lancochům pouze proto, aby získal Staré Boleslavi zpět sošku Panny Marie, takže jakmile toho dosáhne, odejde z císařských služeb.

Soška Panny Marie zde hraje významnou roli v oblasti náboženské, ale také vlastenecké. Lidé se k ní obracejí jako k naději na lepší časy, bez ní jsou jejich životy prázdné a beznadějně. Obracejí se k Panně Marii jako ke své vlasti, k milovanému národu.

Tato skutečnost souvisí s kultem Panny Marie, který byl nejvýraznější v době baroka a zanechal po sobě množství mariánských poutních míst. O zázračném obraze Panny Marie Staroboleslavské psal již Bohuslav Balbín, který svým dílem stavěl českou zemi pod mariánskou ochranu.¹¹⁶

V rámci snahy o návrat sošky do kostela ve Staré Boleslavi se v románu projevuje důležitost prostého lidu jako hybatele dějinných událostí. Sem se promítá naděje, která byla v rámci vzkříšení českého národa v 19. století vkládána do lidu.

Příběh knihy se neodehrává pouze na jednom místě. Postavy putují českou zemí i cizinou a během svých cest se setkávají s prostými lidmi, kteří jim poskytují přístřeší. Autor na základě těchto setkání skládá dohromady obraz toho, jak se válka podepsala na životech obyčejných lidí. Dokládají to i četné popisy plenění a loupení vojska ve vesnicích, útěky lidí ze svých domovů apod.

*„Vojáci opustili dědinu až za svítání. Avšak v mnohém statku, pod leckterou střechou plakali až do smrti po téhle noční neočekávané návštěvě a v mnohých očích vyschly slzy až v hrobě.“*¹¹⁷

Václav Beneš Třebízský byl stejně jako Klicpera horlivým vlastencem. Jeho smýšlení se tak projevilo i v díle *Trnová koruna*. Ivan Klicpera téma vlastenectví podává čtenáři přímo. Jeho postavy soucítí s českou zemí, snaží se ji zachránit, obnovit v ní původní pořádek. U Třebízského tomu tak úplně není. Postavy ve zmíněném románu jsou mnohdy rozporuplné, zamýšlejí se nad svým jednáním.

¹¹⁵ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974, s. 97 - 98

¹¹⁶ RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994, 148 s. ISBN 80-85787-73-3

¹¹⁷ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974, s. 27

Láska k národu je zde vyobrazena i skrze lásku k Panně Marii, která nahrazuje lidem vlast, domov, útočiště. Takže když se Damián rozhodne sloužit v císařském vojsku, dělá to jen proto, aby vrátil lidem naději, útěchu, víru v českou zemi.

V kapitole o románu *Čeští vyhnanci* jsme uvedli, že dílo je zakončeno prosbou ke svatému Václavu. V *Trnové koruně* se na konci lidé obrací k Panně Marii a ostatním svatým: „*Pod ochranu Tvou se utíkáme, svatá Boží Rodičko! [...] Všichni svatí za nás prostě, zahynouti nám nedejte!*“¹¹⁸ Obě díla se tak obracejí k „vyšší moci“, která nemůže dopustit, aby český národ padl.

Několikrát jsme zmínili, že postavy v románu *Čeští vyhnanci* od Ivana Klicpery jsou rozděleny na kladné a záporné. Nenajdeme tam postavu, která by se nějak v průběhu děje vyvíjela. Již z první charakteristiky hlavních hrdinů je patrné, jak budou jednat, ničím nás nepřekvapí. V *Trnové koruně* ovšem Třebízský líčí postavy rozporuplné (snad kromě Andělky, která je krásná a ctnostná od začátku do konce). Například Damián je hrdým a čestným mužem. Slouží ale v císařském vojsku, tedy proti zájmům české země. Zároveň se zamýšlí nad tím, jestli bojuje za správnou věc a jeho hlavním cílem se stává návrat sošky Panny Marie do Staré Boleslavi. Na první pohled bezchybný mladý voják se ale také může dostat do situace, kdy se mu jeho jednání vymkne z ruky. Máme na mysli situaci, kdy se jako posel dostane do tábora generála Aldringera, který se od něj všemi možnými lstmi snaží získat informace. Damián nic neprozradí, ale podlehne hře v kostky, čímž se dostane do dluhů a stává se zajatcem. Následuje zajímavá situace, kdy mladík sedí spoutaný ve vězení a z jeho nitra mluví k němu „hřích“.

„*Příšerný zjev se nad ním skláněl, oči ještěří se přimhouřily, hadí rty se rozevřely a jimi projelo jako větru zahvízdnutí: „Po tobě jsem pásl už drahý čas a přece jsi mi neušel! Vidiš a znal jsi mne důkladně; byl jsem v té knize, co ti půjčili z děkanství, popsán od hlavy po paty; nezapomněli ani na jediný můj vlas! Což jsi mne nemohl poznati v tom španělském kapitánu? [...] Jen se na mne dobře podívej! – Jsem hřích, ten starý, tisíciletý hřích, který má místo vlasů na hlavě mech. Tobě se mohu ukázati celý, bez škrabošky, protože jsi můj! [...] Jsem hřích – tvůj nynější druh. Pojd', hochu, pojd', před námi cesta daleká!*“¹¹⁹

¹¹⁸ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974, s. 275

¹¹⁹ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974, s. 186 - 187

Mladík se snaží své myšlenky odehnat vřelou modlitbou k Panně Marii, prosí ji o osvobození. Snad díky tomu, že se po celou dobu obrací k Bohorodičce, je hříchu zproštěn a dostane i ze zajetí.

Co se záporných postav týče, v Klicperově díle jsou tyto osoby jednoznačně vnímané jako špatné. V *Trnové koruně* tomu tak ale nemusí být. I s takovým Podubcem, jasně zápornou postavou (muž, který zabil svou sestru a vychovává její dceru), může čtenář na konci soucítit a politovat ho. Muž je totiž za svůj čin potrestán výčitkami svědomí, které mu nedávají klidu. Nakonec umírá smířen s Andělkou (kterou vyhnal z domu) i se životem.

Klicpera používá pro popis postav zejména vnější charakteristiku. Postavu nám představí hned, když se objeví v příběhu a vylíčí její vlastnosti vnější i vnitřní. O kvalitách jednotlivých osob se potom čtenář dozvídá také z jejich jednání. Například Bohuslav je popisován jako čestný a statečný muž a tak se také chová. Třebízský jde v popisu postav dál. Hrdina se může navenek jevit jako statečný, neústupný a hrubý, ale uvnitř se v něm skrývá křehká duše. Uveďme si jako příklad Kladiváka (voják sloužící Albrechtovi z Valdštejna).

*„Kladivákovi se náhle oči zaleskly, jako když velí generál: chaso, chutě kupředu! Jizvy na tváři mu zčervenaly, starý lancoch chtěl už vstáti, chtěl snad už na vojáky vzkřiknout, protože ten výraz, jaký se mu rozestřel náhle obličejem, svědčil o duši, v níž jsou milosrdenství, soucit, útrpnost, a jak prý se ta lidská křehkost jmenuje, až na samém dnu seschlé makové zrnko.“*¹²⁰

Zda můžeme zařadit dílo k beletrii nebo k nižší literatuře, o tom rozhodují také zvolené jazykové prostředky. Aleš Haman¹²¹ uvádí, že umělecká kvalita je tím nižší, čím více se v díle vykytují ustálené, převzaté, opotřebované prvky (znakové i jazykové). Spisovatelova schopnost vytvořit esteticky funkční dílo je pak nízká. Pro srovnání zařazujeme ukázkou líčení prostředí z knihy *Čeští vyhnanci* od Ivana Klicpery a úryvek z románu *Trnová koruna* Václava Beneše Třebízského.

Ivan Klicpera popisuje příchod zimy: *„Přehánělyť se po obloze tmavé mraky, s nichž čas od času lehká sprška, smíšená s pýřím sněhovým k zemi se snášela, a od východu zavíval co chvíli ostrý vítr, který ledovým dechem svým jinak čistý a jasný*

¹²⁰ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974, s. 25

¹²¹ K obsahové analýze uměleckého díla. In: HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-721-5160-6.

vzduch dosti nepříjemným činil, ohlašuje tak již s neklamnou jistotou blízké panství neúprosné zimy.“¹²²

Z historického románu Třebízského jsme na ukázkou vybrali popis počínajícího jara: „*Omšelé tisícileté hlavy starých skalisek, zdálo se, že halí se oslňujícím svitem zapadajícího slunce v drahocenný háv, jemuž se nevyrovnají ani ta nejskvostnější orientálská tkaniva. Až oči slzely, až se hlava točila tou kypící jarní krásou, jež si zašla do těchhle končin, aby tu mohla vybujeti nepozorována a rozvíti se v zákrytu, v milouнкém zátiší.*“¹²³

Z obou ukázek je patrné, že Klicpera používá pouze jednoduchých ustálených jazykových obrátů, které jsou již otřepané (ostrý vítr, ledový dech, sněhové pýří...). Třebízský naproti tomu užívá obrazná vyjádření, zajímavá přirovnání (sluneční svit přirovnává ke kráse orientálních látek) a antropomorfizaci (hlavy starých skalisek, jarní krása, jež si zašla do těchhle končin).

Na základě zmíněných znaků v historické tvorbě Klicpery a Třebízského docházíme k závěru, že Klicperovo dílo nedosahuje takové umělecké kvality, jako dílo Václava Beneše. Nelze tedy *České vyhnance* a *Bitvu u Lipan* stavět na úroveň například zmiňované *Trnové koruny*, protože jejich estetická hodnota je potlačena důrazem na příběh a výchovnou funkci.

4 Průměrná literatura

Z předchozích kapitol, kde jsme se zabývali rozborem Klicperových románů, je patrné, že syn slavného spisovatele se sice snažil jít v literárních šlépějích svého otce, ale jeho tvorba nedosáhla takových hodnot a velikosti. Přesto byl ve své době velice oblíbeným autorem, kterého si lidé vážili. V tomto textu se proto zmíníme o literatuře, která ve druhé polovině 19. století nebyla umělecky příliš hodnotná, ale našla si velké množství čtenářů, přičemž o ní nelze říct, že by se blížila braku.

Jaroslava Janáčková¹²⁴ tuto literaturu označuje jako „průměrnou“. K ní řadí prózu, která počítá s okamžitým čtenářským úspěchem (na rozdíl od umělecké prózy,

¹²² KLICPERA, Ivan. *Čeští vyhnanci: Historický obraz z třicetileté války* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1878 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowMonograph.do?id=15763&author=Klicpera_Ivan

¹²³ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974.

¹²⁴ Česká literární kultura 19. století z ptačí perspektivy. *Návraty: k české literatuře od K.J. Erbena po Ladislava Fukse*. Praha: Akropolis, 2012, 247 - 269. ISBN 978-80-87481-90-5.

kteřá experimentuje a riskuje prvotní neporozumění širšího publika). Tato dvě odvětví literatury však nebyla striktně oddělena, ale tvořila spíš zápas o čtenáře. Nejširší čtenářské kruhy nedokázaly přijmout uměleckou literaturu, byla pro ně příliš náročná. Kompromisem mezi nároky umění a úrovní čtenářů se stala právě průměrná literatura. Během 19. století se prosazovalo množství autorů zejména svými romány na pokračování, které pravidelně vycházely v periodikách. Také Aleš Haman¹²⁵ upozorňuje na potřeby nepoučených čtenářů, kteří nehledají v díle smysluplnost sdělení, ale smyslem je jim odpočinek a únik ze světa každodennosti.

Tvorbu Ivana Klicpery tvořily ve velkém rozsahu právě romány, povídky či novely na pokračování. Tato dílka menšího rozsahu se vyznačovala velkou napínavostí, která byla zvyšována promyšleným rozdělením jednotlivých dílů takovým způsobem, aby udržovala čtenáře v očekávání.

Drtivá většina zmíněné Klicperovy tvorby obsahovala dramatické milostné příběhy plné nešťastné lásky, která buď nakonec dojde svého naplnění, nebo skončí tragicky. V těchto příbězích se často vyskytují milostné trojúhelníky a romantické scény. Jako příklad můžeme uvést dílka *V podvečer u myslivny*, *Novella z lázní* (později vydáno knižně v souboru povídek pod názvem *Srdce v poutech*), *Na pile* apod. Roztomile žertovné vyprávění nabízí povídka *Suplentova sázka*. Mladý muž se vsadí s kolegy, že se do roka ožení. Protože je ale ve městě, kde žije, známý jako podivín a ženy se mu spíše vyhýbají, odjíždí do Prahy na ples, aby si tam našel nevěstu. Autor nechává hlavní postavu napospas různým trapným situacím, které ovšem čtenáře pobaví. Ačkoli to se suplentem vypadá všelijak, nakonec se mu přes veškeré nepřízně osudu podaří najít vhodnou dívku a ožení se s ní.

Hubert Gordon Schauer¹²⁶ ve svém článku *Literatura a četba* obhajuje tvorbu autorů průměrné literatury, kterou zde nazývá četbou. Uznává, že je potřeba, aby vznikalo kvalitní umění a formovala se elita, která se jím zabývá. Zároveň je však nutné, aby byla vytvářena díla respektující potřeby širokého čtenářstva. Zejména v době, kdy na spoustu lidí dopadá pesimismus doby je potřeba literatura, která jim zpříjemní všední dny a je jim i posilou. Proto je důležité, aby i průměrná literatura byla zkoumána. Autor článku shrnuje svůj postoj v následujícím výroku: „*Praktické*

¹²⁵ K obsahové analýze uměleckého díla. In: HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-721-5160-6.

¹²⁶ SCHAUER, Hubert Gordon. *Literatura a četba. Národní listy: Příloha*. Praha, 1890, 30(30).

účinky, ať prospěšné, ať zhoubné, také četba zpravidla může mít mnohem větší, nežli kterékoli vlastní dílo umělecké. ¹²⁷

Také Wellek a Warren¹²⁸ píší o vlivu společnosti na literaturu a literatury na společnost. Spisovatele chápou jako člena společnosti, kterému se od ní dostává uznání a odměn a který oslovuje publikum. Podstatné je, že „*nejen že je spisovatel ovlivňován společností: on sám ji ovlivňuje.*“ ¹²⁹

Podle autorů lze předpokládat, že četba silněji ovlivňuje mladé čtenáře. Nezkušení lidé pak mohou literaturu považovat za předpis života, ne za jeho interpretaci. Pokud tato tvrzení aplikujeme na tvorbu Ivana Klicpery, můžeme usoudit, že jeho povídky, romány a novely s výchovnou a vlasteneckou funkcí jsou nejspíše zacílené na nejširší publikum také z toho důvodu, že tento okruh čtenářů je nejsnáze formovatelný.

Text H. G. Schauera v podstatě shrnuje myšlenku celé diplomové práce. Během studia díla Ivana Klicpery docházíme k poznání, že se jedná o autora průměrné literatury, která je zaměřená na nejširší okruhy čtenářstva, na lidi, kteří nechtějí hluboce přemýšlet nad skrytým smyslem četby, ale touží po úniku ze stereotypu všedního dne. Spisovatel tak dává lidem to, co chtějí. Dává jim poutavý příběh plný napětí a zvrátů. Zároveň se prostřednictvím svých větších prací snaží čtenáře vychovávat k lásce k národu a vzbuzovat v nich vůli k boji za českou otázku. Pro svoji tvorbu byl Klicpera čtenáři milován a vydavateli dobových periodik ctěn. Neměli bychom na takové spisovatele zapomínat. Ačkoli nebyli literárními průkopníky, přece svým dílem něco přinášeli – potěšení, poučení a oporu mnoha čtenářům.

¹²⁷ SCHAUER, Hubert Gordon. Literatura a četba. *Národní listy: Příloha*. Praha, 1890, 30(30).

¹²⁸ Literatura a společnost. In: WELEK René, WARREN Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996, 130 - 153. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-150-8.

¹²⁹ Literatura a společnost. In: WELEK René, WARREN Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996, 130 - 153. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-150-8, s. 141

Závěr

Diplomová práce se zabývala rozbořem vybraných děl Ivana Klicpery. V první části jsme se zaměřili na recepci díla tohoto autora za jeho života i po něm. Následovala snaha o žánrové zařazení knihy *Jindra*, která se dočkala mnoha filmových i divadelních zpracování a byla dlouho velice oblíbená. Třetí část pojednává o Klicperových historických románech *Čeští vyhnanci* a *Bitva u Lipan*.

Z několika zdrojů bylo zjištěno, že *Jindra* bývá řazena k žánru dívčího románu. Po shrnutí základních znaků uvedeného žánru a srovnání se *Svéhlavičkou* Elišky Krásnohorské docházíme k závěru, že *Jindra* není dívčím románem.

Dívčí román je žánr primárně určený k četbě dívkám (mnohdy tato skutečnost bývá uvedena již v podtitulu díla, ale *Jindra* nese podnázev *Obráz našeho života*). V žádné části textu nenacházíme náznak toho, že by kniha měla být určena k četbě dívkám. Dílo obsahuje sice některé znaky, které by ho k tomuto žánru mohly řadit, ale ty samy o sobě nestačí. Jedná se například o silnou citovost, sentiment, uplatňuje se zde výrazná výchovná funkce na úkor funkce estetické. Dalším ze znaků je vývoj hlavní hrdinky z rozverně dívky ve vlastenecky uvědomělou mladou ženu. Tento vývoj se ovšem od vývoje hrdinky v dívčím románu liší tím, že není primárně zacílen na výchovu dívky pro vysokou společnost, ale zaměřuje se na výchovu k češství. Se silným aspektem vlasteneckým souvisí emancipace žen a národněobrozenecký proces. Mnoho mužů včas pochopilo, že ženy se mohou na tomto procesu výrazně podílet jako vychovatelky budoucích vlastenců. Tuto myšlenku nacházíme v *Jindře*.

Dívčí román je nejčastěji řazen mezi brakovou literaturu. V průběhu zkoumání jsme dospěli ke zjištění, že *Jindra* do této skupiny nepatří. Jsou zde patrné umělecké ambice, ale mravoličný aspekt překonává funkci estetickou. Ivan Klicpera se s velkou pravděpodobností snažil vytvořit velké dílo, ale nepodařilo se mu dosáhnout vysokých uměleckých kvalit.

Jindru Ivana Klicpery jsme zařadili do skupiny spisovatelů, kteří psali tzv. mravoličné romány s výchovnou tendencí. Tento typ románu využívá stále ještě některé romantické prvky (dějové zvraty, citovost, tajemství...). Do uvedeného okruhu literátů patřil například Václav Vlček, Ferdinand Schulz a Sofie Podlipská.

Tito autoři se svým dílem snažili o výchovu k vlastenectví prostřednictvím „věrohodných obrazů českého světa“.¹³⁰

Historické romány Ivana Klicpery považujeme za typ tzv. kostýmních románů. Milostný děj je zasazen do historie, která mu vytváří pouhý „kostým“ a činí ho tak pro čtenáře přitažlivějším. *Čeští vyhnanci* a *Bitva u Lipan* jsou také typem populárního historického románu. V obou knihách převládá důraz na milostný příběh, který tíhne k šablonovitosti a obsahuje tak množství schémat (odhalení příbuznosti, milostný trojúhelník...). Navíc jsou postavy líčeny černobíle a jednají na základě tzv. „národního mýtu“.¹³¹

Klicpera i v historickém románu využívá možnost výchovně působit na lid směrem k mravnosti a lásce k národu. Jeho díla ovšem nedosahují takové umělecké kvality jako například historická tvorba Václava Beneše Třebízského. Historické romány Ivana Klicpery mají lidem sloužit spíše jako oddechové čtení a posila než jako umělecký zážitek.

Obecně lze Klicperovu tvorbu zařadit do „průměrné“ (jak nazývá ne příliš kvalitní, ale ještě ne brakovou literaturu Janáčková¹³²), populární literatury, kterou Hubert Gordon Schauer nazval v 19. století „četbou“¹³³. Zmíněná literatura se vyznačuje snahou o okamžitý čtenářský úspěch, neexperimentuje, nesnaží se přinést něco nového. Je zacílená na široký okruh čtenářů, na jeho aktuální požadavky. Klicperovo zaměření dokládají také jeho práce kratšího rozsahu publikované v časopisech na pokračování. Tato dílka se vyznačují velkou napínavostí, spleťnými milostnými vztahy a všechna dodržují daná schémata.

Ačkoli byl Ivan Klicpera zjevně autorem „průměrné“ literatury, jistě lidem něco přinesl. Dal jim možnost uniknout četbou z každodenního života, zahloubat se do tajemných příběhů minulosti a posilnit se odvahou hrdinů bojujících za český národ. Celé pojednání tak zakončeme citací Huberta Gordona Schauera: „*Umění a literatura je pole tak neskončeně široké, že každý na něm se může rozvinouti a docíliti úspěchů, jichž je schopen. [...] Co třeba zaujímá jen podřízené místo jako*

¹³⁰ JANÁČKOVÁ Jaroslava, *Umění pro národ?* In: LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátku k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 296

¹³¹ RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994, 148 s. ISBN 80-85787-73-3

¹³² Česká literární kultura 19. století z ptáčích perspektivy. *Návraty: k české literatuře od K.J. Erbena po Ladislava Fukse*. Praha: Akropolis, 2012, 247 - 269. ISBN 978-80-87481-90-5.

¹³³ SCHAUER, Hubert Gordon. *Literatura a četba. Národní listy: Příloha*. Praha, 1890, 30(30).

literatura, může být velmi cenné jako četba a zasluhuje, aby jako taká bylo patřičně prostudováno a posouzeno.“¹³⁴

¹³⁴ SCHAUER, Hubert Gordon. Literatura a četba. *Národní listy: Příloha*. Praha, 1890, **30**(30).

Seznam použité literatury

Primární literatura

KLICPERA, Ivan. *Bitva u Lipan: Historický román* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1879 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=20369>

KLICPERA, Ivan. *Čeští vyhnanci: Historický obraz z třicetileté války* [online]. 1. Praha: Matice lidu, 1878 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=15763&author=Klicpera_Ivan

KLICPERA, Ivan. *Jindra: Obraz z našeho života* [online]. 1. Praha: Theodor Mourek, 1876 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z:

http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=21691&author=Klicpera_Ivan

KLICPERA, Ivan. *Na pile*. In: *Lumír*. Praha, 1874, 2.(34 - 39).

KLICPERA, Ivan. *Novella z lázní*. In: *Slavia: Románové listy*. Praha: A. Hynek, 1877, 3.(9 - 24).

KLICPERA, Ivan. *Suplentova sázka a jiné novely*. Praha: A. Neubert, 1918, 253 s.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Svéhlavička: Příběh z pensionátu* [online]. Praha: Rudolf Storch, 1898 [cit. 2017-01-26]. Dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/21223640>

TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Trnová koruna*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 1974.

Sekundární literatura

BABIČKA, H. Literatura. *Koleda: List belletristický*. Olomouc, 1879, **4**.(7), s. 111 - 112.

Blahověst: Hlasy katolické. Praha, 1890, **40**.(13), str. 207

Budivoj. České Budějovice, 1877, **13**.(75).

ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze [online]. POMO Media Group s.r.o., c2001-2016 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>

Databazeknih.cz: Jindra [online]. Impression Media s.r.o.: Národní knihovna ČR [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/knihy/jindra-42113>

DOKOUPIL, Blahoslav. Historický román v systému genologických kategorií. In: *Historický román 1945 - 1965*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 11 - 40.

DOKOUPIL, Blahoslav. K typologii historického románu. *Česká literatura: Časopis pro literární vědu*. Praha: Academia, 1979, **27**(4), 308 - 320.

GENČIOVÁ, Miroslava. Literatura psaná pro dívky. In: *Literatura pro děti a mládež*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 130 - 146.

HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2002, 236 s. ISBN 80-7040-539-2.

HAMAN, Aleš. K obsahové analýze uměleckého díla. In: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-721-5160-6, s. 90 – 116.

HAMAN, Aleš. *Kontexty a konfrontace*. Praha: ARSCI, 2010. Literární věda (ARSCI). ISBN 978-80-7420-005-2.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsci, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3.

HOUDKOVÁ, Bronislava. *Salonní novela v české literatuře*. Praha, 2015. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.

HÝSEK, Miloslav. Literatura: Z dějepisné belletrie. *Národní listy*. Praha, 1920, **60.**(119), str. 2

Ivan Klicpera. In: *Kultura Hradec: Géčko* [online]. Web studio Omega Czech [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <http://www.kultura-hradec.cz/akce/article/1887-ivan-klicpera/1-novinky>

Ivan Klicpera. In: Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí 14. díl* [online]. Praha: J. Otto, 1899, s. 372 [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/otto.html>

JANÁČKOVÁ, Blanka. *Přehled vývoje literatury pro děti a mládež*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009. ISBN 978-80-7414-146-1.

JANÁČKOVÁ Jaroslava. Česká literární kultura 19. století z ptací perspektivy. In: *Návraty: k české literatuře od K.J. Erbena po Ladislava Fukse*. Praha: Akropolis, 2012, 247 - 269. ISBN 978-80-87481-90-5.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava: Funkce historického románu v české literatuře. In: *Historické vědomí v českém umění 19. století: Sborník přednášek uměnovědné konference Smetanova festivalu Plzeň 1981*. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV v Praze, 1981, s. 133 - 142.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Historický román na rozcestí. In: *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 233 - 239.

Jindra, hraběnka Ostrovínová. *ČSFD -Slovenská filmová databáze* [online]. POMO Media Group s.r.o., c2001-2016 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/28852-jindra-hrabenka-ostrovinova/prehled/>

Koleda: Čtení pro náš lid. Olomouc, 1878, **3**.(12), s. 199.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Nové písemnictví - román a povídka. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Fr. Šimáček, 1879, **3**.(3), s. 253.

KUČERA, Martin. *Kultura v českých dějinách 19. století: ke zrodu, genezi a smyslu avantgard*. Praha: Academia, 2011. Novověk. ISBN 978-80-200-1962-2.

Květy: Listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy. Praha: Edv. Grégra, 1881, **3**.(3).

LEHÁR, Jan, STICH Alexandr, JANÁČKOVÁ Jaroslava, HOLÝ Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999, 300 s., obr. příl. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

Literatura a umění. *Našinec*. Praha: A. Hynek, 1877, **9**.(6), str. 3.

Lumír. Praha, 1881, **9**.(5)

MALÝ, J. V. Doslov - Ivan Klicpera. KLICPERA, Ivan. In: *Jindra: Obraz z našeho života*. 4. vyd. Praha: Knihtiskárna B. Stýbla, 1903, s. 318 - 319.

MANDYS, Pavel. Královna dívčích knihovniček: Lenka Lanczová a jejích 42 románů. In: *Stránky Lenky Lanczové* [online]. [cit. 2017-01-05]. Dostupné z: http://www.lanczova.cz/o-lence.php?kind=media2&ID_media=59

MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-718-5075-6.

MOCNÁ, Dagmar, Dívčí román. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 114 – 116.

MOCNÁ, Dagmar, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, Historický román. In: MOCNÁ Dagmar, PETERKA Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X, s. 240 – 242.

MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Cestami poetiky a estetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1971.

NĚMEC, Jiří a kol. *Databáze českého amatérského divadla* [online]. [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: www.amaterskedivadlo.cz

NOVÁK, Jan V. Posudky a úvahy. *Literární listy*. Brno: Fr. Dlouhý, 1890, **11**.(15), 261 - 263.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8403-6.

Paleček. Praha: Edv. Grégra, 1881, **9**.(9)

PETERKA, J.: Dívčí román. In: VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1948, s. 78.

PETERKA, J.: Historický román. In: VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1948, s. 136.

PROCHÁZKOVÁ, Lenka. Dívčí romány na konci dlouhého devatenáctého století a genderové stereotypy v nich. *Počátky populární kultury v českých zemích* [online]. [cit. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://projekt.cspk.eu/wp-content/uploads/sites/2/2014/11/Genderove-konstrukty.pdf>

RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994. ISBN 80-85787-73-3.

Ruch: Časopis pro zábavu a poučení. Praha, 1881, 3.(6)

ŘEPKOVÁ, Marie. Ivan Klicpera. In: FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0469-6, s. 712.

SEDLÁČKOVÁ, Martina. *Historická próza Václava Beneše Třebízského v kontextu české literatury 19. století*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Urválková, Ph.D.

SCHAUER, Hubert Gordon. Literatura a četba. *Národní listy: Příloha*. Praha, 1890, 30(30).

Soubory: Purkyně/Oharka. *Databáze českého amatérského divadla* [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=soubor&id=20495>

SVATOŇ, Vladimír. K epičnosti románu a problému románu historického. In: *Litteraria humanitas: Genologické studie I*. [online]. [cit. 2017-2-23]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/132268/LitterariaHumanitas_001-1991-1_31.pdf?sequence=1

ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013. ISBN 978-80-7470-040-8.

TÁBORSKÝ, J. S. Ivan Klicpera: K novému vydání Jindry. KLICPERA, Ivan.
Jindra: Obraz z našeho života [online]. Pardubice: J. Otto a Růžička, 1919, 4 - 5 [cit. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://storage.lib.uchicago.edu/pres/2012/pres2012-0506.pdf>

WELEK René, WARREN Austin. Literatura a společnost. In: *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996, 130 - 153. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-150-8.

ZELENÝ, V. V. Čerstvé rovy. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Fr. Šimáček, 1881, 5.(4), s. 360 - 363.